

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ESKİ YAKIN DOĞU KAVİMLERİNDE ORDU

KAĞAN DÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. EKREM MEMİŞ

SİNOP 2024

TEZ KABUL

KAĞAN DÖNMEZ tarafından hazırlanan “**ESKİ YAKIN DOĞU KAVİMLERİNDE ORDU** ” başlıklı bu çalışma, 11.10.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman)	Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Prof. Dr. Mehmet Yavuz ERLER Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Meltem TEMİZKAN Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Hüseyin Turan ARAT

.....

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kağan DÖNMEZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ YAKIN DOĞU KAVİMLERİNDE ORDU

KAĞAN DÖNMEZ

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN:PROF DR. EKREM MEMİŞ

Eskiçağ dünyasında, tarih boyunca birçok hakimiyet mücadelesi yaşanmıştır. Eski Yakın Doğu coğrafyasında bulunan devletler, bölgeyi kontrol altında tutabilmek için tüm askeri ve ekonomik kaynaklarını seferber etmişlerdir. Bu coğrafyada birçok önemli medeniyet merkezi bulunmaktadır; Eski Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve İran bu bakımdan son derece kıymetlidir. Bu bölgelerde birçok devlet kurulmuş ve tarih boyunca varlık göstermiştir. Eski Yakın Doğu krallıklarının, çok fazla sayıda bölgeyi kontrol altına alma mücadelesi ve ticari yollar coğrafya üzerindeki sorunları artıran en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu coğrafyada kurulan ve gelişen devletler, iklim ve yaşam şartlarından doğrudan etkilenmiştir. Eski Yakın Doğu coğrafyası hakkındaki bilgilerimizi Eski Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve İran bölgelerinde kurulmuş olan devletlerin bıraktığı tarihi vesikalar ve yapılan arkeolojik çalışmalar sayesinde elde ediyoruz. Bu coğrafyada birbirleriyle hakimiyet mücadelesi veren devletler geniş alanlara hükmedebilmek için önemli mücadele içerisine girmiştir. Bu yoğun mücadeleler tarih boyunca büyük savaşların çıkmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada, Eski Yakın Doğu'da kurulan devletlerin ordu sistemlerini ve askeri yapıları, yazılı ve arkeolojik belgelerin ışığında incelemeyi amaçlıyoruz.

ANAHTAR KELİMELEER: Eski Yakın Doğu; Ordu; Asker; Toplum

Ekim 2024, 76 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

ARMY IN THE FORMER NEAR EASTERN TRIBES

KAĞAN DÖNMEZ

SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS

DEPARTMENT OF HISTORY

SUPERVISOR:PROF. DR. EKREM MEMİŞ

In the ancient world, there have been many struggles for dominance throughout history. The states in the ancient Near East mobilized all their military and economic resources to keep the region under control. There are very important civilization centers in this geography; Ancient Mesopotamia, Anatolia, Egypt and Iran are extremely valuable in this respect. Many states were established in this regions and have existed throughout history. The struggle of the ancient Near Eastern kingdoms to control a large number of regions and trade routes are among the most important factors that increase the problems in this geography. The states established and developed in this geography were directly affected by climate and living conditions. We obtain our information about the geography of the Ancient Near East thanks to the historical documents left by the states established in Ancient Mesopotamia, Anatolia, Egypt, Iran and archaeological studies. In this geography, the states that struggles for dominance large areas. These intense struggles army have led to great wars throughout history. In this study, we aim to examine the amry systems and military structures of the states established in the Ancient Near East in the light of written and archaeological documents.

KEYWORDS: Ancient Near East; Army; Soldier; Society

October 2024, 76 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük emek harcayan ve her aşamada yanımda olan, desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ'e teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisine en içten saygı ve sevgilerimi iletiyorum. Bu çalışma, ileride benzer konular üzerinde çalışacak olan akademisyenler için bir rehber olmayı ve bu alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmayı temenni ediyorum.

Kağan DÖNMEZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYANI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
2. ESKİ YAKIN DOĞU’NUN COĞRAFİ YAPISI.....	3
2.1. Eski Mezopotamya’nın Coğrafi Yapısı.....	3
2.2. Eski Anadolu’nun Coğrafi Yapısı.....	4
2.3. Eski Mısır’ın Coğrafi Yapısı.....	5
2.4. Eski İran’ın Coğrafi Yapısı.....	6
3. ESKİ MEZOPOTAMYA’DA ORDU	7
3.1. Sümerlerde Ordu.....	7
3.2. Akkadlarda Ordu.....	8
3.3. Babillerde Ordu.....	9
3.4. Asurlarda Ordu.....	10
3.4.1. Asur ordusunda bulunan şehir birlikleri.....	12
3.4.1.1. Asur şehir birliği	12
3.4.1.2. Arapha şehir birliği	12
3.4.1.3. Arzuhina şehir birliği	12
3.4.1.4. Arbail şehir birliği.....	13
3.4.1.5. Arami şehir birliği.....	13
3.4.2. Asur eyalet orduları.....	13
3.4.3. Asur ordusunda bulunan yabancı birlikler	13
3.4.3.1. Samarya birlikleri.....	14
3.4.3.2. Arami birlikleri	14
3.4.3.3. Gurru birlikleri	14
3.4.3.4. Karkamış birlikleri	14
3.4.3.5. Hamath birlikleri	14
3.4.3.6. Diğer yabancı birlikler	15

3.4.4. Asur ordusunda hiyerarşi ve askeri rütbeler.....	15
3.4.4.1. Turtânu.....	15
3.4.4.2. Rab Sa-Rêsi.....	15
3.4.4.3. Rab Lîmî	16
3.4.4.4. Rab Hanşê	16
3.4.4.5. Rab Esertî.....	16
3.4.4.6. Şâb Şarrî.....	16
3.4.4.7. Qurâdu.....	16
3.4.4.8. Mundaḥşu.....	17
3.4.4.9. Zûku	17
3.4.4.10. Zakkû	17
3.4.4.11. Kallâpu.....	17
3.4.4.12. Pêṭḥal Qurubte.....	17
3.4.4.13. Pêṭḥallî Şepe.....	18
3.4.4.14. Pêṭḥallî Ša Qurbûte	18
3.4.5. Asur ordusunda bulunan diğer askeri birlikler.....	18
3.4.5.1. Okçu birlikleri	18
3.4.5.2. Kalkanlı birlikler.....	19
3.4.5.3. Mızraklı birlikler	19
3.4.5.4. Sapanlı birlikler.....	19
3.4.5.5. Lağımcı birlikler	19
3.4.6. Asur ordusunda kullanılan savaş araç gereçleri	19
3.4.6.1. Miğfer.....	20
3.4.6.2. Kalkan	20
3.4.6.3. Ok.....	20
3.4.6.4. Yay	20
3.4.6.5. Sadak.....	21
3.4.6.6. Mızrak	21
3.4.6.7. Kılıç.....	21
3.4.6.8. Savaş arabaları	21
3.4.6.9. Kuşatma kalesi ve koçbaşı	22
3.4.6.10. Bot ve gemi	22
3.5. Elamlarda Ordu	22
4. ESKİ ANADOLU'DA ORDU	24
4.1. Hititlerde Ordu	24
4.1.1. Hitit ordusunda bulunan askeri kuvvetler	26

4.1.1.1. Savaş arabalı birlikler.....	26
4.1.1.2. Yaya askeri birlikler.....	27
4.1.1.3. Diğer askeri birlikler	27
4.1.2. Hitit ordusunun düzenlenmesi ve temini.....	28
4.1.3. Hitit ordusunda kullanılan askeri terimler.....	29
4.1.3.1. Anše. Kur.Ra/Meš.....	29
4.1.3.2. Ašandula/I	29
4.1.3.3. Erínmeš	30
4.1.3.4. Erínmeš Annalı	30
4.1.3.5. Erínmeš Gir	30
4.1.3.6. Erínmeš Gıbil	30
4.1.3.7. Erínmeš Halugaeš.....	30
4.1.3.8. Erínmeš (Lú Meš) Uku.Uš	31
4.1.3.9. Karaş	31
4.1.3.10. Aurııaş İşha / Bel Madgaltı	31
4.1.3.11. En. Anše.Kur.Rameş	31
4.1.3.12. Tuzzııaş İşha / En. Karaş / En. Erínmeš	31
4.1.3.13. Gal Lú. Meşgeştın	32
4.1.3.14. Gal (Lú. Meš) Meşedı	32
4.1.3.15. Gallú.Meš (Giş) Šukur	32
4.1.3.16. Gal (Lú.Meš) Ugula Lım (Seri)(Meş)	32
4.1.3.17. Gal Uku.Uş.....	32
4.1.3.18. Lúkartappu	33
4.1.3.19. Lúmarıyanni	33
4.1.3.20. Lúpıthallu	33
4.1.3.21. Lú Šu.Gal Halsı Lugal.....	33
4.1.3.22. Lú.Meš (Giş) Šukur.....	33
4.1.3.23. Lú.Meš Šukur Zabar.....	34
4.1.3.24. Lútuhkantı	34
4.1.3.25. Lugal.Gal.....	34
4.1.3.26. Ugula X Ša Karaş.....	34
4.1.3.27. Ugula Nımğır Erín.Meš.....	35
4.1.3.28. Zag-Aş Belu	35
4.1.4. Hitit ordusunun donanımı	35
4.1.4.1. Kıyafetler	35
4.1.4.2. Silahlar	36
4.2. Friglerde Ordu.....	36

4.2.1. Frig ordusunun donanımı	37
4.2.2. Frig ordusunun asker temini.....	37
4.3. Urartularda Ordu	37
4.3.1. Urartu ordusunda bulunan birlikler	38
4.3.1.1. Piyadeler.....	38
4.3.1.2. Süvariler	39
4.3.1.3. Savaş arabaları	39
4.3.2. Urartu ordusunun donanımı	39
4.3.3. Urartu ordusunun şehir savunması.....	40
4.3.4. Urartu ordusunun asker temini.....	40
4.4. Lidyalılarda Ordu	40
4.4.1. Lidya ordusunun asker temini	41
4.5. İyon şehir devletlerinde ordu	41
5. ESKİ MISIR'DA ORDU	43
5.1. Eski Krallık Döneminde Mısır Ordusu	43
5.2. Orta Krallık Döneminde Mısır Ordusu	44
5.3. Yeni Krallık Döneminde Ordu.....	45
6. ESKİ İRAN'DA ORDU	47
6.1. Medlerde Ordu	47
6.2. Perslerde Ordu.....	48
6.2.1. Pers ordusunda askeri koordinasyon	49
6.2.2. Pers ordusunda komuta ve hiyerarşik yapı.....	49
6.2.3. Pers ordusunda asker temini.....	49
6.2.4. Pers ordusunda askeri finansman	50
6.2.5. Pers ordusunda diplomasi	50
6.2.6. Pers ordusunda garnizonlar ve ordu düzeni	51
6.2.7. Pers ordusunda kullanılan teçhizatlar.....	51
6.2.8. Pers ordusunda bulunan askeri birlikler	52
6.2.8.1. Pers piyade birlikleri	52
6.2.8.1.1. Kalkan taşıyıcılar ve okçu birlikleri	53
6.2.8.1.2. Mızrak taşıyıcılar ve kraliyet muhafızları	53
6.2.8.1.3. Kardakes birlikleri.....	53
6.2.8.1.4. Sapancı birlikleri	54
6.2.8.2. Pers süvari birlikleri	54
6.2.8.3. Pers savaş arabası birlikleri.....	54
6.2.8.4. Satraplık kuvvetleri	55

6.2.8.4.1 Küçük asya halkı birlikleri.....	55
6.2.8.4.2. Orta doğu halkı birlikleri.....	55
6.2.8.4.3. Hindistan birlikleri	55
6.2.8.4.4. Saka birlikleri.....	56
6.2.8.4.5. Yunan birlikleri	56
6.3. Partlarda Ordu	56
7. SONUÇ	58
KAYNAKLAR	60
ÖZGEÇMİŞ	64

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

C. : Cilt

s. : Sayfa

M.Ö : Milattan Önce

S: Sayfa

CTN: Cuneiform Text From Nimrud

SAA: State Archives Of The Neo Assyria

1. GİRİŞ

Eski Yakın Doğu, tarih boyunca birçok farklı devlete ev sahipliği yapmış önemli bir coğrafyadır. Bu coğrafya, Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve İran'ı kapsamaktadır. Bu bölgelerde kurulan devletler, su kaynaklarının yakınlarına yerleşmişlerdir; bu durumun temel nedeni, bu bölgelerdeki su kıtlığıdır. Su kaynaklarına yakınlık, tarımsal üretkenliği artırmakla kalmamış, aynı zamanda askeri stratejilerin şekillenmesinde de belirleyici bir rol oynamıştır. Ayrıca, bu coğrafyada hüküm sürmek isteyen devletler, güvenlik sorunlarıyla karşılaşmış ve bu sorunlar, askeri organizasyon ve stratejilerin geliştirilmesine neden olmuştur.

Mezopotamya'da hüküm süren ilk kavimlerden biri olan Sümerler, din temelli bir yönetim anlayışı sergilemişlerdir. Sümerler, yazının icadı ve şehir devletlerinin doğuşu gibi önemli gelişmelere öncülük ederek bölgenin kültürel ve teknolojik evriminde kritik bir rol oynamışlardır. Sümerlerin ardından gelen Akkad İmparatorluğu, genişleme politikalarıyla Mezopotamya'da ilk büyük imparatorluğu kurmuş ve bölgedeki siyasi dengeleri kökten değiştirmiştir. Akkad döneminde, merkeziyetçi bir yönetim anlayışı benimsenmiş, askeri gücün önemi büyük ölçüde artmış ve bölgedeki krallıklar arasındaki rekabet şiddetlenmiştir.

Eski Anadolu coğrafyasında ise Hitit Devleti güçlü bir hakimiyet sağlamıştır. Orta Anadolu'nun stratejik bölgelerinde konumlanan Hitit İmparatorluğu, Kral I. Şuppiluliuma döneminde Anadolu'nun yanı sıra Suriye'ye kadar genişlemiştir. Hitit ordusunun disiplinli yapılanması ve savaş arabalarıyla donatılması, imparatorluğun askeri başarısını güçlendirmiş ve savaş stratejilerinde yeni tekniklerin gelişmesine öncülük etmiştir. Hititlerin gücünün zayıflaması ve yıkılması sonrasında, Eski Anadolu coğrafyasında ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmak amacıyla Frig, Urartu ve Lidya kavimleri arasında hakimiyet mücadelesi yaşanmıştır.

Mısır ise, Eski, Orta ve Yeni Krallık dönemlerine ayrılmaktadır. Mısır ordusu karma bir yapıya sahiptir ve içinde farklı etnik kökenden askerler bulunur. Nil Nehri'nin sunduğu tarımsal zenginlik, Mısır ordusunun güçlenmesine ve uzun süreli savaşlara dayanabilmesine katkı sağlamıştır.

Eski İran coğrafyasında ise Med, Pers ve Part devletleri hüküm sürmüştür. Med devletinin zayıflamasının ardından Pers Devleti, İran coğrafyasında güçlü bir askeri yapı kurmuş ve

sahip olduğu eyalet ve askeri teşkilatlanma sayesinde hakimiyetini sağlamlaştırmıştır. Pers İmparatorluğu'nun genişleme politikaları, bۆlgedeki gűç dengelerini etkilemiştir. Daha sonra, Part Devleti kısa bir sűre hakimiyet kurmuş, Roma ve Selevkos ordularına karşı zaferler kazanmış ancak sonunda yıkılmıştır.

Bu coğrafyada gerçekleşen Troya ve Kadeř savaşları, Eski Yakın Dođu tarihinin ۆnemli dۆnۆm noktalarıdır. Troya, antik dۆnemde Anadolu'nun batı kıyılarında, Çanakkale Boğazı yakınlarında yer alan stratejik bir şehirdir. Ege Denizi ticaret yolları ۆzerinde bulunması nedeniyle ۆnemli bir yerleşim yeri idi. Kadeř, antik Mısır ve Hitit devleti arasında geçen bir savaşı ifade eder. M.Ö. 1296 yılında gerçekleşen Kadeř Muharebesi, antik dۆnemin bűyűk savaşlarından biri olup, Mısır firavunu II. Ramses ile Hitit kralı II. Muvatalli arasında yapılmıştır.

Eski Yakın Dođu tarihi boyunca, devletler arası műcadelelerde ordular ۆnemli bir rol oynamıř ve bu műcadeleler ticari, askeri ve kűltűrel etkileřimlere yol açmıřtır. Bu etkileřimler, savař stratejilerinin ve teknolojilerinin geliřmesine katkıda bulunmuř ve bۆlgenin askeri tarihinin řekillenmesinde belirleyici olmuřtur.

2. ESKİ YAKIN DOĞU'NUN COĞRAFI YAPISI

2.1. Eski Mezopotamya'nın Coğrafi Yapısı

Mezopotamya coğrafyası, Eski Yakın Doğu'nun üç büyük merkezinden biridir ve konumu gereği Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgeyi kapsar (Özmen, 2022). Bu coğrafi bölge, insanlık tarihi açısından birçok önemli kavme ev sahipliği yapmış ve bu durum bölgeyi dış istilalara açık hale getirmiştir. Eski Mezopotamya coğrafyası, tarih boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Fırat ve Dicle nehirlerinin bulunduğu Doğu Anadolu bölgesinden ayrılan yer, Eski Babil ve Bağdat kenti yakınlarını da içine alır (İplikçioğlu, 2013). Eski Mezopotamya coğrafyasında Sümer, Babil, Akkad, Asur ve Elam devletleri hüküm sürmüştür. Sümerler, bu coğrafyayı “*Kengi*” olarak isimlendirirken, I. Babil sülalesi bölge için “*Deniz Eli*” terimini kullanmıştır (Memiş, 2015). Orta Mezopotamya toprakları “*Akkad*” olarak tanımlanır (Memiş, 2015). Eski Mezopotamya, dağlık bir coğrafya olup Fırat ve Dicle nehirlerinin ana kaynaklarını kullanır. Irak ve İran arasında sınır oluşturan Zağros dağları da bu bölgede yer alır. Coğrafya, aşağı ve yukarı Mezopotamya olarak ikiye ayrılır. Eski Mezopotamya iklimi elverişsizdir ve bölgede oturan kavimler, bataklıkları kurutarak ve nehirlerden yararlanarak sulu tarım yapmışlardır (İplikçioğlu, 2013). Bu bölgenin Orta Dicle ve İran tarafında kalan Zağros dağları bölgesinde çiftçilik yapılmaktadır. Sümerlerin Mezopotamya’da birçok şehir devleti kurması, bölgedeki etnik yapının değişmesine yol açmıştır. Aşağı Mezopotamya bölgesinde farklı tarım teknikleri kullanılmıştır (Tekin, 2014). Bu coğrafyada sulu tarımın yaygın olması nedeniyle Fırat ve Dicle nehirleri bölge için hayati öneme sahiptir. Mezopotamya coğrafyasının güneyinde Sümer ve Babil, kuzeyinde ise Asur devleti yer almıştır (Özmen, 2020). Yukarı Mezopotamya ise oldukça dağlı bir bölgedir ve İran’ın dağlık bölgeleri ile Suriye-Filistin kıyısına kadar uzanır; bu bölge “*Münbit Hilal*” olarak bilinir (İplikçioğlu, 2013). Bu isimlendirme, bölgenin oldukça bereketli olduğunu göstermektedir. Ancak bölge, iklim şartları bakımından oldukça elverişsizdir. Mezopotamya coğrafyası istilalara açık olduğundan, bu bölgede oturan kavimler güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Yukarı Mezopotamya’da kurulan kentler yüksek dağlardan yararlanırken, Aşağı Mezopotamya’daki kentlerde sulu tarım yapılmaktadır. Bu durumun coğrafi faktörlerle ilişkili olduğu açıktır. Eski Mezopotamya coğrafyasında görülen iklim şartları da

yerleşimleri etkilemiştir. Sümerler, bölgede Eridu, Ur, Uruk gibi önemli şehir devletleri kurmuştur (Memiş, 2015b). Sümerler, bölgede kendi kültür unsurlarını yayarak ve yazıyı keşfederek insanlık tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Sümerlerin getirdiği yenilikler, Mezopotamya coğrafyasına gelen diğer devletler için de örnek teşkil etmiştir. Sümerlerde şehirlerin başında bulunan yerel yöneticilere “*Ensi*” denir (Landsberger, 1943). Eski Mezopotamya’da Akkad devletinin kurulması, Sümer kültürünün etkisini azaltmış ve bölgede yeni bir dönem başlamıştır. Akkad devleti, geniş bir imparatorluk kurarak önemli zaferler elde etmiştir. Akkad kralı Naram-Sin’e ait metinlerde, Eski Anadolu krallarına karşı kazandığı zaferlerle bilinen bu dönemin olayları anlatılmaktadır (Yiğit, 2000). Eski Mezopotamya’da yükselen Eski Babil devleti, bölgedeki hakimiyeti Kas sülalesine bırakmıştır. Bu süreçte Mezopotamya topraklarında yaşayan devletler, gelecek nesillere önemli tarihi miraslar bırakmıştır. Elam coğrafyası, Mezopotamya’nın bir kısmını oluştururken, Zağros dağlarının doğu ucundaki setler diğer kısmı oluşturmaktadır. Bölgenin kuzeye bağlanan yayla kısmında ise Elburz dağları bulunmaktadır (Karatekin, 2023). Özetle, Eski Mezopotamya coğrafyası birçok farklı devlete ev sahipliği yapmıştır ve coğrafi faktörler, toplumların yerleşimini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bölgede yaşayan toplumlar, dış tehlikelere karşı savunma stratejilerini geliştirerek yüksek kesimlere yerleşmişlerdir.

2.2. Eski Anadolu’nun Coğrafi Yapısı

Eski Anadolu coğrafyası, verimli yer altı kaynakları ve önemli göç yollarının üzerinde bulunması nedeniyle tarihte birçok devlete ev sahipliği yapmıştır (Memiş, 2009). Ayrıca, Eski Anadolu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları tarafından çevrelenmiştir. Eski Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Ege kavimleri ile siyasal, sosyal ve ticari açıdan kültürel alışverişi bulunmaktadır. Anadolu’nun doğu ve batı kültür unsurlarının karışımına sebep olan istilaların, en eski devirlerden beri yaşandığı anlaşılmaktadır. M.Ö. 2. binyılda Anadolu’ya hâkim olan Hitit devleti, Kızılırmak ve Yeşilırmak nehirleri arasında yer almıştır (Memiş, 2014).

Eski Anadolu coğrafyasının kuzeyinde ve güneyinde yüksek dağlar bulunur, bu da dışarıdan gelecek devletler üzerinde etkili olmuştur ve bölgede yerleşimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eski Yakın Doğu devletleri için verimli sahalara yerleşmek önemli olmakla birlikte, bu durum güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, önceki devirlerde şehirler yüksek ve ulaşılması zor mevkiele kurulmuştur.

Arkeolojik kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Eski Anadolu topraklarında birçok farklı devletin bir arada yaşadığı bilinmektedir; bu da bölgede uzun süredir devam eden kültür çeşitliliğini göstermektedir. Bu coğrafya, Asya'dan batıya doğru uzanan İran platosunun devamı olması nedeniyle doğuya gidildikçe yükseklik artarken, batıya gidildikçe yükseklik azalmaktadır (Kınal, 1987). Orta Anadolu coğrafyasında bulunan Hitit devleti, Kızılırmak ve Yeşilırmak nehirlerinin bulunduğu bölgeye yerleşmiştir. Hitit devletinin yıkılmasının ardından, otorite boşluğundan yararlanmak isteyen Urartu devleti, Doğu Anadolu bölgesinde Van Gölü ve Urmiye Gölü civarında, Lidya devleti ise Batı Anadolu'da Gediz, Büyük ve Küçük Menderes nehirlerinin bulunduğu sahada kurulmuştur. Eski Anadolu coğrafyasında Akdeniz, Karasal ve Karadeniz iklimleri gözlemlenmektedir. Bu coğrafyada bulunan bazı savaşçı kavimler, diğer devletler için büyük sorun oluşturmıştır. Hitit, Mısır, Mitanni ve Asur kaynakları sayesinde M.Ö. 2. binyıl tarihinin aydınlatılması hakkında önemli bilgiler ediniyoruz (Memiş, 2015). Doğu Anadolu coğrafyasının kışları uzun, yazları ise kısadır ve bu durum bölge insanları için sorun oluşturmıştır. M.Ö. 2. binyılın başlarından itibaren Orta Anadolu'ya hâkim olan Hitit devleti güçlü bir siyasi birlik kurmuştur (Memiş, 2015). Frig devleti, Trakya üzerinden Anadolu'ya yayılarak Orta Anadolu'da Eskişehir, Kütahya ve Afyon arasında hakimiyet kurmuştur (Memiş, 2015). Doğu Anadolu bölgesinde Urartu, Batı Anadolu'da ise Lidya devleti hakimiyet kurmuştur. Urartu devletinin başkenti Tuşpa iken, Lidya devletinin başkenti Sardes kentidir. Urartu devletinin başkenti olan Tuşpa, Van Gölü'nün doğu ve güneydoğu sahillerinde kurulmuştur (Memiş, 2015). Urartu devleti tarafından inşa edilen kale ve surlar, bölgenin temel savunma sistemini oluşturmıştır. M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısında, Akalar ile Troyalılar arasında tarihin ilk boğazlar savaşı olarak bilinen Troya savaşları gerçekleşmiştir (Memiş, 2014). Günümüzde Troya kenti, Çanakkale sınırları içerisinde yer almaktadır. Sonuç olarak, Troyalılar savaşı kaybetmiş, Akalar ise Karadeniz sahillerindeki hedeflerine ulaşamamıştır.

2.3. Eski Mısır'ın Coğrafi Yapısı

Eski Mısır, Yakın Doğu'nun önemli merkezlerinden biridir. Afrika'nın kuzeydoğusunda konumlanmış olan Eski Mısır, Avrupa ile Asya arasında ulaşımı kolaylaştıran Süveyş Kanalı'na sahiptir (Memiş, 2015). Nil Nehri, bu çöllerle kaplı coğrafyanın en önemli su kaynağıdır. Mısır'ın coğrafi sınırları kuzeyde Akdeniz, doğuda Kızıldeniz, batıda Libya Çölü ve güneyde Nil Nehri ile belirlenmiştir (Erzen, 1986). Mısır'ın iklimi az yağışlı olup,

tarım için verimli toprakları Nil Nehri'nin taşkınları ile beslenir. Mısır'da çok eski yerleşim yerleri bulunmaktadır ve Paleolitik döneme ait kalıntılar, bölgede farklı kültür unsurlarının bir arada yaşadığını göstermektedir. Nil Nehri, Etiyopya'dan gelen kısmıyla Göknıl ve Viktorya Gölü'nden gelen kısmıyla Aknil olarak iki ana kola ayrılmaktadır (Memiş, 2015). Coğrafi olarak Eski Mısır, Aşağı ve Yukarı Mısır olarak iki ana bölgeye ayrılır. Aşağı Mısır, geniş deltaların ve Nil Vadisi'nin bulunduğu düzlüklerden oluşurken, Yukarı Mısır uzun ve dar geçitlerle karakterizedir (Memiş, 2015). Nil'in zaman zaman taşkınlarına karşı önlem olarak barajlar inşa edilmiştir. Yukarı Mısır'ın sınırı, Asvan yakınlarından başlayıp Nübya bölgesine kadar uzanmaktadır (Yiğit, 2019). Aşağı Mısır'ın geniş düzlükleri, sulama ve tarım açısından bölgeye büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu bölgede Akdeniz iklimi hüküm sürerken, Yukarı Mısır'da Afrika iklimi etkili olmaktadır (İnan, 1987). Nil Nehri, ekonomik ve kültürel açıdan bölge için büyük bir önem taşımaktadır. Eski Mısır firavunları devletin ihtiyaçlarını karşılamak için birçok sefer düzenlemiştir; örneğin, Nübya ve Sina bölgelerine yapılan seferler bu çabanın bir parçasıdır. Eski Mısır devleti, kontrol altındaki bölgeleri yönetmek amacıyla Yukarı ve Aşağı Mısır'da yönetim merkezleri kurmuştur.

2.4. Eski İran'ın Coğrafi Yapısı

Eski İran coğrafyası, Dicle Nehri'nin doğusundan başlayıp Afganistan'a kadar uzanır. Kuzeyde Hazar Denizi, güneyde Umman Denizi, güneybatıda ise Basra Körfezi ile çevrilidir (Memiş, 2018). Bugünkü İran sınırları içinde kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı bölgeleri bulunmaktadır. Afganistan, Belucistan bölgesindeki yayla kısmı dağlarla çevrilidir (İplikçioğlu, 2013). Tarih boyunca bu coğrafyada Med, Pers ve Part devletleri hüküm sürmüştür. İran coğrafyası, yüksek yükseltilere sahip olmasının yanı sıra alüvyonlarla kaplı vadilerden oluşur (Memiş, 2009). Zağros Dağları batıda yer alır ve Mezopotamya'daki vadilere coğrafi olarak katkıda bulunur. İran toprakları genellikle sarı renkli ve çorak görünümde olup, bitki örtüsü ve coğrafi çeşitlilik bakımından Media bölgesi kuzeyde, Elam ve Anşan bölgeleri ise güneyde yer alır (Memiş, 2018). Pers devletinin başkenti olan "*Persia*" bölgesi, prenslerin yerleşkelerinden oluşmaktadır. Eski İran coğrafyasında hüküm süren Ahamenid döneminde, Pasargad ve Persepolis kentleri bölgedeki en önemli merkezler arasında yer alır. Tarihçi Heredotos, Med devletinin Eski İran coğrafyasında 8. yüzyılın sonlarına doğru bir kral seçtiğini ve "*Ekbatana*" adında bir başkent kurduğunu belirtir (Microop, 2018).

3. ESKİ MEZOPOTAMYA'DA ORDU

3.1. Sümerlerde Ordu

Sümer kavmi, tarihin seyrini değiştirmiştir; çünkü Eski Mezopotamya coğrafyasında bilinen ilk toplum yapısını oluşturmuştur. Bu önemli kavim, tarihin başlangıç noktası kabul edilen yazıyı icat etmiştir (Memiş, 2012). Eskiçağ tarihi kaynaklarına göre, Sümerler kalkolitik devrin sonlarına doğru Mezopotamya'ya gelmiş ve bu coğrafyada kültürel değişimlere yol açmıştır (Bauer, 2021). Sümerler, Eski Mezopotamya coğrafyasında birçok şehir devleti kurmuş ve bu kentleri surlarla çevirerek bölgeyi dış tehditlerden korumuştur.

Sümer yönetim anlayışında dinin önemli bir yeri olduğundan dolayı bu rejime "mabet sosyalizmi" veya "teokratik sosyalizm" adı verilir. (Memiş, 2015). Bu yönetim biçimi, aynı zamanda Sümer ordusunu da etkilemiştir. Sümer toplum yapısı krallar, rahipler, yazıcılar, köylüler, çiftçiler ve askerlerden oluşmaktadır. Sümer yönetiminde iki tür meclis bulunur ve bu meclisler, askeri ve idari kararlarda krala yardımcı olmakla görevlidir (Kramer, 2002). Mezopotamya'nın güneyindeki Zağros Dağları'nın yamaçlarında yapılan araştırmalarda bakır aynalar, süslemeler, baltalar ve duvar parçaları ortaya çıkarılmıştır (Seyrek, 2019). Her Sümer şehir devletinin kendine ait bir tanrısı bulunur ve siyasi, askerî açıdan önemli yetkilere sahip tanrılar, Sümer panteonunda önemli bir yer tutmaktadır. Sümer şehir devletlerinde rahip kralların tapınak işlerinde önemli görevleri vardı. Artan savunma endişeleri nedeniyle Sümer şehirlerinde askeri donanım en üst düzeyde sağlanmaya çalışılmıştır (Köroğlu, 2006). Sümer saraylarının savunması için yüksek setler kullanılmış ve kralın başlıca saldırı silahı savaş arabaları olmuştur (Kramer, 2002). Sümer kralları, savaş arabaları ile birlikte sıkıca yerleştirilmiş ağır zırhlı piyadeler kullanmışlardır. Sümer askerlerinin görevleri hakkındaki bilgiler, Sümer çivi yazılı belgeleri aracılığıyla elde edilmiştir (Saygın, 2017). Sümer asker sınıfları arasında statü olarak en yüksek gruptan biri saray muhafızlarıdır ve onların kullandığı elbiseler diğer askerlerden farklılık göstermektedir. Sümerler, erken dönemlerinden itibaren Elam, Gutı, Kassit ve Samiler gibi rakiplerinden güçlü ordular kurarak kendilerine büyük sorunlar yaşatacak baskılara karşı koymuşlardır. Sümer askerleri hakkındaki bilgiler, Akkad vesikaları ve Sümer çivi yazılı kaynaklardan elde edilmiştir. Sümer piyadeleri, kargı ve mızrak gibi silahları etkili bir biçimde

kullanmışlardır (Günaltay, 1987). Sümer harp arabaları, dört tekerlek üzerinde yabani at veya eşeklerle çekilerek savaşta kullanılmıştır (Günaltay, 1987). Savaş arabaları genellikle iki kişiliktir ve muharebelerde kral önde ordunun başında yer almıştır. Sümer askerlerinin savunma teçhizatı olarak kalkan kullandıkları, Akkad vesikalarından ve Ur'da bulunan kral mezarlarından öğrenilmiştir (Günaltay, 1987).

3.2. Akkadlarda Ordu

Akkad Devleti, Kral Sargon tarafından kurulmuştur ve Sargon, sadece başarılı bir devlet adamı değil, aynı zamanda çok başarılı bir komutandır. Akkad Kralı Sargon, tarihteki ilk daimî orduyu kurarak Mezopotamya kavimleri arasında önemli bir rol oynamıştır. Akkad kralları, Asur ve Babil gibi Sami kökenli kavimlerin öncüsü olarak Mezopotamya'da kültürel ve askeri yeniliklere imza atmıştır. Akkad Devleti, Sümer kültürünü benimseyerek bu kültürün diğer coğrafyalara yayılmasında öncü olmuştur. Bu devlet, tarih boyunca elde ettiği büyük zaferleri güçlü ordusuna borçludur. Kral Sargon döneminde, ordusuyla birlikte ilk olarak “*Kiş*” şehrini ele geçirmiş ve ardından güneydeki Sümer topraklarını fethetmiştir (Köroğlu, 2006). Kral Sargon'dan sonra krallığın başına geçen Rimuş çeşitli icraatlarda bulunmuştur. Kral Maniştusu döneminde Elam ve Asur ülkelerine seferler düzenlenmiştir (Köroğlu, 2006). Kral Naram-Sin (M.Ö. 2250-2200) döneminde Akkad Devleti'nin askeri gücü zirveye ulaşmıştır. Naram-Sin, Sargon'un askeri stratejilerini benimseyerek Anadolu içlerine kadar ilerlemiş ve birçok yağma seferi gerçekleştirmiştir (Seyrek, 2019). Ancak, bu genişlemeler beraberinde güvenlik sorunlarını da getirmiştir. Kral Naram-Sin döneminde meydana gelen Elam isyanları, devletin iç güvenliğini tehdit eden önemli olaylar arasında yer almıştır. Günümüzde İstanbul Müzesi'nde bulunan Kral Naram-Sin Steli'ndeki iki boynuzlu sivri miğferin, kralın askeri seferlerini temsil ettiği düşünülmektedir (Günaltay, 1987). Akkad Devleti'nde kral her zaman ordusunun başında bulunmuş ve bu durum askeri disiplinin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Kral Naram-Sin döneminden sonra, Kral Şarkalışarri devlet içindeki iç isyanlarla uğraşmıştır (Günaltay, 1987). Yaşanan olumsuzluklar, Akkad ordusunun zayıflamasına yol açmıştır. Akkad orduları, en ihtişamlı dönemlerini Kral Sargon ve Naram-Sin dönemlerinde yaşamıştır. Kral Sargon'un ordusunda taştan yapılan topuz silahları ve bakır silahlar kullanılmıştır. Akbaba Steli, Akkad askerlerinin kullandığı silahlar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Freewalt, 2014).

Kral Sargon dönemine ait bazı kaynaklarda Akkad dönemine ait fetihlerden bahsedilirken, Babil kaynaklarında savaş ganimetleri hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır (McMahon, 2009). Kral Naram-Sin (M.Ö. 2250-2200) döneminde ordu yapılanması güçlendirilmiş ve Sargon'un oluşturduğu güçlü askeri yapı bu dönemde daha da geliştirilmiştir. Şartamhari metinleri, M.Ö. 3. binyılda Mezopotamya'da yazılmış ve çoğunlukla Akkad ve Sümer dillerinde olan antik yazılı eserlerdir. Bu metinler, kraliyet yazıtları, hukuki belgeler, askeri raporlar ve ekonomik kayıtlar gibi çeşitli türlerde olabilir. Şartamhari metinlerinde genellikle kralların yönetim faaliyetleri, askeri seferler ve hukuki düzenlemeler hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu metinler, Mezopotamya'nın siyasi, askeri ve sosyal yapısı hakkında önemli veriler sunar ve dönemin dil ve yazı sistemleri hakkında bilgi sağlar. Akkad Krallığı'nın yönetim ve askeri organizasyonunu anlamak için değerli kaynaklar sunan Şartamhari metinleri, Kral Sargon ve Kral Naram-Sin dönemleri hakkında geniş bilgi sağlar. Bu metinlerde, kralların askeri stratejileri, yapılan seferler ve devlet içindeki düzenlemeler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

3.3. Babillerde Ordu

Babil Devleti, Sümer kavminin yıkılışından sonra Eski Mezopotamya coğrafyasında önemli bir güç haline gelmiştir. Başlangıçta Sümer kentlerinin himayesinde bulunan Babil halkı, İsin-Larsa devrinde M.Ö. 1850'lerde kurulmuş ve M.Ö. 1500'lerde Hitit Devleti tarafından yıkılana kadar tarih sahnesinde varlığını sürdürmüştür (Memiş, 2012). Babil Devleti'nin coğrafi konumu, sık sık düşman işgaliyle karşı karşıya kalmasını sağlamış ve bu durum güçlü bir ordu yapısının kurulmasına neden olmuştur. Kral Hammurabi (M.Ö. 1728-1686), ülke yönetimini güçlendirmek ve Babil ordusunu iyileştirmek için önemli çalışmalar yapmıştır. Hammurabi, kendisinden önceki kralların inşa ettiği surları geliştirmiş ve asayişi sağlamak amacıyla Hammurabi Kanunları'nı çıkarmıştır (Köroğlu, 2006). Hammurabi döneminde Babil sınırları, güney Mezopotamya bölgesine kadar genişlemiştir. Mari arşivinde bulunan belgeler, Babil Kralı ile Mari Kralı arasındaki askeri ve diplomatik ilişkiler hakkında değerli bilgiler sunmaktadır (Vidal, 2009).

Sümer kavminde olduğu gibi, Babil ordusunda da dinin önemli bir etkisi olmuştur. Babil piyade sınıfları hafif ve ağır olmak üzere iki gruba ayrılır. Babil askerleri savaş teçhizatı olarak kılıç, sapan ve yay kullanmaktadır. Coğrafi olarak sürekli istilalara maruz kalan bu güçlü devlet, asker temini konusunda sorunlar yaşamıştır. Babil kralları bu sorunu

çözmek için orduya ücretli yabancı paralı askerler dahil etmiştir (Richardson, 2011). Eski Babil döneminden sonra, III. Babil Devleti olarak bilinen dönem boyunca askeri yenilikler devam etmiştir. Bu dönemde kullanılan yeni tür yay, fetihlerin kolaylaşmasına büyük katkı sağlamıştır. III. Babil Devleti, bu bölgede yönetim boşluğunu dolduran Kassitler (Kaslar) tarafından kurulmuştur (Memiş, 2012). Kassitler, Elam isyanlarıyla mücadele ederken yeni bir demir işleme tekniği kullanmıştır. Babil Kraliyet Ordusunda profesyonel askerler yer almakta olup, düzenli ordunun varlığını göstermektedir. Yeni Babil Devleti, askeri yenilik olarak bazı savunma kuleleri inşa etmiştir. Dinin devlet yönetimindeki etkinliği nedeniyle tapınakların korunması amacıyla önemli sayıda asker görevlendirilmiştir. Yeni Babil döneminde kullanılan paralı askerler hakkındaki bilgilerimizi Alceus'un metninden öğreniyoruz (Macginnis, 2010). Kısacası, Babil Devleti'nde din ordunun üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Babil askerleri genellikle tapınaklarda, kentsel alanlarda ve tımar alanlarında görev almıştır. Tapınaklar, Babil'de önemli sosyal ve dini merkezlerdi; tapınaklarda görev alan askerler koruma görevleri üstlenmiş ve rahiplerin ve ibadet edenlerin güvenliğini sağlamıştır. Kentsel alanlarda görev alan askerler şehir surlarının korunması, ticaret yollarının güvenliği ve yerel halkın güvenliğinin sağlanmasında görevlidir. Tımar alanlarında görev yapan askerler ise toprak sahiplerinin yönetimi altında belirli bir toprak parçasını korumakla yükümlüdür. Bu bölgelerdeki askerler, Babil Devleti'nin iç güvenliğini sağlamak ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı koruma sağlamak için önemli bir rol oynamıştır.

3.4. Asurlarda Ordu

Asur Devleti, kuzey Mezopotamya'da bulunan Asur şehrinde kurulmuş olup, coğrafi konumu sebebiyle hem kuzeyde hem de güneyde birçok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlar, Asur'un güçlü, donanımlı ve disiplinli bir ordu yapısı kurmasına neden olmuştur. Asur devletinin yapısı, askeri temellere dayalıdır ve tarihsel olarak Eski, Orta, Yeni ve İmparatorluk dönemleri olarak dört döneme ayrılır. Eski Asur Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilen I. Şamşi-Adad (M.Ö. 1751-1718) döneminde ordunun temelleri atılmıştır. Kral Şamşi-Adad, Asur Devleti'nin ekonomik ve siyasal nüfuzunu genişleterek Mezopotamya coğrafyasında bir imparatorluk haline getirmiştir. Asur kralları tanrının yeryüzündeki temsilcileri olarak kabul edilir ve bu dönemde askerler, katlettikleri düşmanlarını sayılarını ve isimlerini kayıt altına almıştır (Akkuş, 2019). Kral Şamşi-Adad'dan sonraki dönemde, Mezopotamya'da güç Eski Babil Devleti'nin eline geçmiştir.

Ancak, Orta Asur Krallığı'nda yapılan önemli askeri yenilikler, Asur ordusunun yeniden güçlenmesini sağlamıştır. I. Adad-Nirari döneminde Asur krallığının kuzey ve güney toprakları genişlemiştir (Memiş, 2012). I. Tiglatpilaser (M.Ö. 1114-1074) döneminde Asur egemenliği Mezopotamya'da devam etmiştir. Kral Tukulti-Ninurta (M.Ö. 1244-1208) ise güçlü bir ordu yapısı oluşturarak Babil kralını yenmiş ve bölgeye yönetici tayin etmiştir (Köroğlu, 2006). Bu durum, Asur egemenliğinin Babil üzerindeki etkisini göstermektedir. Yeni Asur döneminde, orduda önemli gelişmeler yaşanmış ve krallığın hakimiyet alanları genişlemiştir. Asur ordusu, çok disiplinli ve donanımlı olup, önemli sayıda askere sahiptir. Kral I. Şamşi-Adad'e (M.Ö. 1751-1718) ait mektuplar, Asur ordusuna dair önemli bilgiler sunmaktadır. Kralın kontrolündeki bölgelere valiler ataması, devlet teşkilatlanmasına verdiği önemi gösterir. Asur krallarının temel görevi, devlet topraklarını korumak ve genişletmektir. M.Ö. 853 yılında gerçekleşen Karkar Savaşı'nda Asur ordusunun 50.000 askerden oluştuğu bilinmektedir (Mieroop, 2018). Eski Yakın Doğu krallıklarında kullanılan savaş arabaları birliklerini yenmek oldukça zordur ve bu nedenle cirit ve uzun kılıç gibi savaş araçları kullanılmıştır. Asur savaş arabaları, muharebe meydanlarında düşmanlara karşı üstünlük sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.

M.Ö. 9. yüzyıla ait belgeler ve II. Asurnasipal (M.Ö. 884-859) ile III. Salmanassar (M.Ö. 859-824) dönemlerine ait kabartmalarda Asur piyade birlikleri hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır (Drews, 2014). Asur Devleti, Kral Asurbanipal (M.Ö. 668-626) döneminde topraklarını genişleterek büyük bir imparatorluk haline gelmiştir (Marriott, 2021). Yeni Asur döneminde ordunun teçhizatlarında önemli yenilikler yapılmıştır. Savaş arabaları, okçu birlikleri ve mızraklı birlikler ordunun ön safhasını oluşturmuştur. Asur askerleri için en önemli teçhizatlar kalkandır ve savunma amaçlı bu teçhizatlar, ordunun büyük çoğunluğu tarafından kullanılmaktadır. Asur piyadelerinin kullandığı zırhlar, kaliteli ve dayanıklı olması Asur ordusunun meydan savaşlarında rakiplerine üstünlük sağlamasını kolaylaştırmıştır. Asur dönemine ait yazıtlar ve hükümdarlık kabartmaları, askerlerin çeşitleri ve sayıları hakkında önemli bilgiler içermektedir (Drews, 2014). Yeni Asur döneminde kullanılan savaş arabalarının işlevi değişmiş ve ilk olarak yük taşıma amacıyla kullanılan arabalar, sonraları savaş aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Kral I. Asurnasipal dönemine ait bir beyaz obeliskte, savaş arabası figürü bulunur ve bu figürde Asur kültürünü yansıtan hayvan motifleri yer alır (Kavak, 2018). Eskiçağ

tarihinde, gösterişli ve güçlü savaş arabaları, saldırılardan korunmak için güçlü zırhlarla donatılmıştır.

3.4.1. Asur ordusunda bulunan şehir birlikleri

Asur ordusunda, bölgesel savunma amaçlı olarak kurulan sayıca fazla birlik bulunmaktadır. Bu şehir birlikleri beş çeşide ayrılır: Arapha, Arzuhina, Arbail, Arami ve eyalet orduları. Arapha birlikleri, Arapha bölgesinin savunmasını üstlenirken, Arzuhina birlikleri Arzuhina bölgesindeki güvenliğini sağlamıştır. Arbail birlikleri, Arbail bölgesinin korunmasında görev almış, Arami birlikleri ise Arami bölgesindeki tehditlere karşı hazırlıklı olmuştur. Eyalet orduları ise Asur'un çeşitli eyaletlerinde konuşlanarak yerel yönetimlerin savunmasını ve Asur egemenliğinin korunmasını sağlamıştır. Asur çivi yazılı metinleri, bu şehir birlikleri hakkında önemli bilgiler sunarak, Asur ordusunun bölgesel savunma stratejileri ve operasyonel detayları hakkında kapsamlı bir anlayış sağlar.

3.4.1.1. Asur şehir birliği

Nimrud bölgesinde bulunan çivi yazılı belgeler, Asur şehir birlikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu belgeler "Cuneiform Text From Nimrud" olarak adlandırılır ve CTN 3 108 numaralı belgedeki kırık kısımlar dikkat çekicidir. İki belgedeki bazı bölümler okunabilirken, üçüncü bölümün kırık olması nedeniyle tam bilgi edinilememiştir.

3.4.1.2. Arapha şehir birliği

Nimrud çivi yazılı metinlerinde bulunan memur adları, Arapha şehir birliklerine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Arapha şehir birliklerinin isimleri hakkında detaylı bilgilere 19, 53 ve 62 numaralı listelerden ulaşılabilmektedir (Akyüz, 2018). Bu birlikler, bölgesel amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır.

3.4.1.3. Arzuhina şehir birliği

Nimrud çivi yazılı metinlerinde yer alan CTN 3 110 numaralı belgede, Arzuhina şehir birliğine dair önemli detaylar bulunmaktadır (Akyüz, 2018). Asur devletine ait belgelerde geçen memur adlarından, şehir birliklerinin görevleri hakkında önemli bilgiler edinilmektedir.

3.4.1.4. Arbail şehir birliği

Asur çivi yazılı listelerinde Arbail şehir birliğine ait 7 memur adı kaydedilmiştir. Şehir güvenliğini sağlamakla görevli bu askerler, en üst düzey kişilerden oluşmaktadır. Arbail şehir birlikleri, diğer Asur şehir birliklerine benzer şekilde güçlü savaş teçhizatlarına sahiptir. Asur şehirlerinde rakiplerine göre daha fazla sayıda bulunan bu birlikler, bölgedeki iç sorunların çözümünde oldukça etkili olmuştur.

3.4.1.5. Arami şehir birliği

Arami birliği, Asur şehir birliklerinin en kalabalığını oluşturur. Bu birlik, bölgesel savunmayı sağlamak amacıyla güçlü teçhizatlar kullanmış ve bölgesel savunmanın daha hızlı ve etkili bir şekilde yapılmasını kolaylaştırmıştır. Nimrud çivi yazılı metinlerinde geçen CTN 3 111 numaralı belgede, 3 adet memur adı Arami şehir birliklerine aittir (Akyüz, 2018).

3.4.2. Asur eyalet orduları

Eyalet birlikleri, Asur ordusunun bölgesel savunmasını son derece kolaylaştırır. Asur mektupları, eyalet askerlerinin sayıları ve kullandıkları teçhizatlar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu mektuplar arasında, SAA 5 215 numaralı mektupta, Asur ordusunda bulunan süvari, savaş arabası ve atların kullanım miktarlarıyla ilgili önemli detaylar yer alır. (Akyüz, 2018).

3.4.3. Asur ordusunda bulunan yabancı birlikler

Yabancı birlikler, tarih boyunca birçok ordunun asker ihtiyacını karşılamıştır. Asur ordusunun dışarıdan asker temin etme uygulaması, devlet topraklarının genişlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Yabancı asker teminini azaltmak isteyen Asur kralları, fethedilen bölgelerden asker toplama yoluna gitmiştir. Bu bağlamda, Kral Sanherib'in M.Ö. 701 yılındaki batı seferinde yüksek sayıda okçu ve mızraklı birlik temin ettiği bilinmektedir (Akyüz, 2018). Asur ordusu, Samarya, Arami, Gurru, Hamath ve Karkamış gibi bölgelerden askeri destek almıştır.

3.4.3.1. Samarya birlikleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Asur ordusu yabancı askerler de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan asker temin etmiştir. Bu yabancı asker gruplarından biri de Samarya birlikleridir. Atlı kuvvetlerden oluşan bu birlik, Asur ordusunun merkez birliğini güçlendirmiştir. Samarya birlikleriyle ilgili önemli bilgileri, II. Sargon (M.Ö. 722-705) dönemine ait kayıtlardan öğreniyoruz (Akyüz, 2018).

3.4.3.2. Arami birlikleri

Arami şehir birliklerinin en kalabalığını oluşturan bilgiler, ilk kez III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) dönemine ait kayıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Kral III. Tiglatpilaser'in mektuplarında Arami birliklerinden bahsedilmektedir (Akyüz, 2018). Bu kaynağın yanı sıra Nimrud çivi yazılı metinleri de konu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

3.4.3.3. Gurru birlikleri

Asur Kralı III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde, artan asker ihtiyacını karşılamak için birçok yabancı asker kullanılmıştır. Gurru askerlerinin savaşlarda kullandıkları üniforma ve miğfer çeşitliliği, kültürel farklılıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Akyüz, 2018).

3.4.3.4. Karkamış birlikleri

Asur Kralı II. Sargon (M.Ö. 722-705) dönemine ait yazıtlarda, Karkamış birliklerine dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Kral Sargon, birçok bölgeyi hakimiyeti altında tutmaya çalışırken artan asker ihtiyacını karşılamak amacıyla ordusuna Karkamış birliklerinden çok sayıda asker temin etmiştir (Akyüz, 2018).

3.4.3.5. Hamath birlikleri

Asur Kralı II. Sargon (M.Ö. 722-705) döneminde, Hamath birliklerinden temin edilen çok sayıda savaş arabası ve süvari birliği sayesinde bölgedeki güvenlik kontrol altına alınmıştır. II. Sargon dönemine ait yazıtlar incelendiğinde, Hamath birlikleri hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Hamath birlikleri, diğer yabancı birliklerden farklı olarak güçlü süvari ve savaş arabalarına sahiptir.

3.4.3.6. Diğer yabancı birlikler

Asur kraliyet mektupları ve arkeolojik kaynaklar incelendiğinde, bu kaynaklarda birçok farklı krallık adı geçmektedir. Bu durum, Asur ordusunda çok sayıda yabancı birlik kullanıldığını göstermektedir. Asur ordusunda bulunan diğer yabancı birlikler arasında Suhulular, Ukkulular, Urabiler, Qudayalılar, Taballılar, Sidonlular, Sinunular, Queliler, Filistinliler, Laraklılar, Kaldeliler, Hamaralılar ve Hindalılar gibi birçok farklı toplumdan temin edilen askerler bulunmaktadır (Akyüz, 2018)

3.4.4. Asur ordusunda hiyerarşi ve askeri rütbeler

Asur devletinin yapısının temelini askeri anlayış oluşturur. Bu anlayışa göre, devletin sürdürülebilir, güçlü ve disiplinli olabilmesi için etkili bir orduya sahip olmak çok önemlidir. Asur ordusunda birçok askeri rütbe bulunur; komutan, general ve ordu başı gibi. Askerlerin düzenini sağlamak amacıyla onluk sistem kullanılır. Asur ordusunun gücü, uyguladığı askeri düzen yöntemleri ve güçlü teçhizatlarından gelmektedir. Asur ordusunda piyade, süvari ve savaş arabalı birlikler bulunmaktadır. Asur ordusuyla ilgili bilgileri kraliyet mektupları, çivi yazılı yazıtlar ve Nimrud bölgesindeki listelerden öğreniyoruz.

3.4.4.1. Turtânu

Asur çivi yazılı metinlerinde geçen bu rütbe, ordu komutanı anlamına gelmektedir (Akyüz, 2018). Asur ordusunda komutanlarının görev ve sorumlulukları oldukça fazla olduğundan, bu görevlinin farklı unvanlarının da olabileceğini düşünmek mümkündür. Asur kralları III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727), II. Aurnasipal (M.Ö. 884-859) ve III. Salmanassar (M.Ö. 859-824) dönemlerinde kullanılan bu rütbe, ordu için son derece kıymetli bir unvan olarak kabul edilmektedir.

3.4.4.2. Rab Sa-Rêsi

Asur ordusunda başkomutanlık ve komutan rütbesi, orduda en yüksek görevi temsil eder. Asur kaynakları incelendiğinde, bu rütbe hakkındaki bilgileri kral V. Şamşi-Adad (M.Ö. 824-810), III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727), Sanherib ve Asarhaddon dönemlerine ait kaynaklardan öğreniyoruz. (Akyüz, 2018).

3.4.4.3. Rab Lîmı

Bu rütbe hakkında Asur kaynaklarında sınırlı bilgi bulunmaktadır. Asur ordusu birliklerinin on, yüz ve bin kişilik gruplara ayrıldığını daha önce belirtmiştik. Asur çivi yazılı belgelerine dayanarak, bu rütbenin 1.000 kişilik birliğin başı anlamına gelebileceğini düşünebiliriz (Akyüz, 2018).

3.4.4.4. Rab Hanşê

Asur ordusunda önemli bir rütbeye sahip olan bu görevlinin, savaş arabalarının kontrolünde görevli bir yönetici olduğu düşünülebilir. Bu rütbe ile ilgili olarak Asur kaynaklarında 50 kişilik birlik komutanı veya savaş arabası komutanı olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. (Akyüz, 2018). Savaş arabaları, Asur ordusunun yıkıcı gücünü oluşturmaktadır. Savaş arabaları tarih boyunca birçok dönemde üstün savaş araçları olarak kullanılmıştır; bunun temel sebebi diğer askerlerinin saldırılarına karşı dayanıklı olmalarıdır.

3.4.4.5. Rab Esertı

Asur ordusunun asker sayıları, yapılan fetihlere bağlı olarak değişiklik göstermekteydi. Bu değişimin temel sebebi, ordunun karşılaştığı coğrafi faktörlerdir. Asur ordusunda, 10 kişilik grupların komutanları da bulunmaktaydı. Asur kaynaklarında, bu rütbe hakkında 10 kişilik askerlerin başı veya komutanı anlamına gelen tabirler kullanılmaktadır (Akyüz, 2018).

3.4.4.6. Şāb Šarri

Asur ordusunda çok sayıda yerli ve yabancı asker bulunmaktaydı. Asur çivi yazılı metinleri ve mektuplarında, bu askeri rütbeye ait önemli bilgiler yer almaktadır. Kral II. Sargon (M.Ö. 722-705) dönemine tarihlenen mektuplarda bu birlik hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır (Akyüz, 2018). Asur mektuplarında geçen bu askeri rütbe, piyade birliğinde görevli olanlar için kullanılmıştır.

3.4.4.7. Qurâdu

Asur ordusunda piyade birliklerinin farklı görevlileri bulunmaktadır. Asur çivi yazılı metinleri ve kraliyet mektuplarından elde edilen bilgilere göre, bu rütbenin II. Sargon

(M.Ö. 722-705) döneminde orduda kullanıldığı anlaşılmaktadır (Akyüz, 2018). Piyade birliği olarak görev yapan bu birlik, savaş sırasında ordunun en ön safhalarında yer almaktadır.

3.4.4.8. Mundaḥṣu

Asur ordusunda yer alan bu birlik, kraliyet işlerinde görevlidir. Asur çivi yazılı kaynakları incelendiğinde, II. Tiglatpilaser ve II. Sargon (M.Ö. 722-705) dönemlerinde kraliyet askerlerine ilişkin önemli bilgiler bulunduğu anlaşılmaktadır (Akyüz, 2018). Asur kraliyet ordusunda yer alan bu görevlinin piyade askerlerden oluştuğu düşünülmektedir.

3.4.4.9. Zūku

Bu askeri rütbe, Asur ordusundaki tüm piyade birlikleri için kullanılmıştır. Asur kralı I. Nabukadnezar'ın kroniği, Asur askerleri hakkında kıymetli bilgiler içermektedir (Akyüz, 2018). Kral II. Sargon (M.Ö. 722-705) ve Sanherib dönemlerinde de benzer askeri terimlerin Asur kaynaklarında geçtiği bilinmektedir.

3.4.4.10. Zakkû

Bu askeri rütbe, Asur piyade birliklerinde kullanılmıştır. Asur çivi yazılı metinleri ve mektupları incelendiğinde, II. Sargon (M.Ö 722-705) dönemine tarihlenen mektuplarda ve Asarhaddon dönemine ait antlaşma metinlerinde bu askeri rütbeye dair kıymetli bilgiler bulunmaktadır (Akyüz, 2018).

3.4.4.11. Kallāpu

Asur kralı II. Sargon'un Urartu seferini anlatan metinde geçen bu askeri rütbe, bir çeşit hafif piyade birliğidir (Akyüz, 2018). Asur piyade birlikleri genellikle ağır ve hafif olmak üzere iki gruba ayrılır. Asur ordusunun farklı savaş stratejileri kullanması nedeniyle, bu birliklerin görevleri zaman içinde değişmiştir.

3.4.4.12. Pēṭḥal Qurubte

Asur ordusunda önemli görevleri bulunan bu rütbe, süvari askerler için kullanılmıştır. Bu bilgileri Asur kaynaklarından öğrenmekteyiz. II. Sargon dönemine tarihlenen kayıtlar ve Nimrud çivi yazılı metinleri, süvari askerlerine ait önemli bilgiler içermektedir (Akyüz,

2018). Kral III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde süvari birliklerinin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artış, fetihlerin daha da kolaylaşmasını sağlamıştır.

3.4.4.13. Pēṭhallı Šepe

Asur ordusunda kullanılan bu askeri rütbe süvari birliğine aittir. Asur kaynakları incelendiğinde, bu rütbenin adı Kral II. Sargon (M.Ö. 722-705) ve III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) dönemlerinde geçmektedir (Akyüz, 2018). Asur süvari birlikleri, donanım açısından diğer askerlerden daha güçlüdür. Bu nedenle, Asur ordusunda çok sayıda süvari birliği bulunmaktadır.

3.4.4.14. Pēṭhallı Ša Qurbūte

Asur ordusunda savaş arabaları birlikler ile süvari birliklerinin önemi ve gücü son derece fazlaydı. Nimrud çivi yazılı belgeleri incelendiğinde, CTN 108 numaralı belgede Asur savaş arabası birliklerine ait önemli bilgiler yer almaktadır. (Akyüz, 2018). Savaş arabaları birliklerin, süvari birliklere karşı donanım ve hız açısından avantajlı olması, devlet içerisinde değişen savaş stratejisi ile açıklanabilir.

3.4.5. Asur ordusunda bulunan diğer askeri birlikler

Asur ordusu militarist bir yapıya sahip olduğundan, farklı türde askerler kullanmaktadır. Bu askerler arasında piyade, süvari ve savaş arabaları birliklerinin yanı sıra okçular, kalkancılar, lağımcılar, mızraklılar ve sapanlı askerler de bulunmaktadır. Bu geniş asker çeşitliliği, Asur ordusunun savaş sırasında rakiplerine üstünlük sağlamasını mümkün kılmıştır. Asur ordusundaki askeri rütbeleri değerlendirdikten sonra, orduda yer alan diğer birliklere de değinmek faydalı olacaktır.

3.4.5.1. Okçu birlikleri

Asur okçu birlikleri, iki el ile etkili bir şekilde ok atabilme kabiliyetine sahiptir. Bu yetenekleri sayesinde savaş sırasında rakiplere karşı üstünlük sağladıkları görülmektedir. Asur kaynaklarına göre, kral III. Salmanassar (M.Ö. 859-824) döneminde okçu birliklerinin ağır zırhlar kullanarak savaştığı belirtilmektedir (Akyüz, 2018). Savaş sırasında kendilerini saldırılardan koruyabilmek için Asur okçu birlikleri güçlü kalkanlara da sahipti. III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde okçu birliklerinin donanımında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ayrıca, kral Sanherib döneminde kalkan çeşitlerinde

farklılaşmalar yaşanmıştır. Asur okçu birliklerinin genellikle uzun kalkanlar ve güçlü zırhlar kullandığı anlaşılmaktadır.

3.4.5.2. Kalkanlı birlikler

Asur kalkanlı birlikleri, savaş sırasında savaş arabalı askerlere ve süvari birliklerine destek vermekle görevliydi. Bu kalkanlı birliklere “*šāb arīti*” adı verilmiştir ve bu birlik hakkındaki bilgilerimiz rölyeplerden elde edilmektedir (Akyüz, 2018).

3.4.5.3. Mızraklı birlikler

Asur mızraklı birlikleri, meydan savaşlarında son derece etkili olmuştur. Asur kralı III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde uzun mızraklar ordu içinde kullanılmıştır. Bu döneme ait rölyepler ve çivi yazılı kaynaklar, Asur ordusundaki mızraklı birliklerin sayısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Kral Sanherib döneminde ise kalkanlarda yaşanan değişiklikler nedeniyle yuvarlak kalkan kullanımı yaygınlaşmıştır.

3.4.5.4. Sapanlı birlikler

Asur kralı III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde askeri donanım ve çeşitlilik bakımından önemli gelişmeler yaşandığını daha önce belirtilmiştir. Bu gelişmelerden biri, Asur ordusunda kullanılan sapanlı birliklerdir. Asur sapanlı birlikleri, III. Tiglatpilaser döneminde ortaya çıkmış ve kral Sanherib ile Asurbanipal (M.Ö. 668-626) dönemlerinde gelişim göstermiştir (Akyüz, 2018). Bu birlikler, Asur ordusu için önemli bir destek sağlamış ve zaman zaman ücretli asker olarak da görev almışlardır.

3.4.5.5. Lağımçı birlikler

Lağımçı birlikler, Asur ordusunda şehir surlarını yıkmak ve askerler için tüneller açmak amacıyla kullanılmıştır. Bu birlikler, kralın liderliğindeki ordunun hareketliliğini ve ilerlemesini kolaylaştırmak için tünel kazma görevini üstlenmiştir. Asur kralı, sefer öncesinde gidilecek bölgeyi keşfeder ve ilerlemeyi kolaylaştırmak için yeni yollar ve tüneller inşa edilmesini sağlar.

3.4.6. Asur ordusunda kullanılan savaş araç gereçleri

Asur devleti savaşçı bir yapıya sahiptir. Asur krallığı, mücadelenin türüne göre farklı savaş teçhizatları kullanarak her zaman savaşa hazır olmayı hedeflemiştir. Miğfer, kalkan,

ok, yay, sadak, kılıç, hançer, savaş arabası, kuşatma kalesi, koçbaşı ve bot, Asur askerlerinin temel teçhizatları arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın bu bölümünde, Asur ordusunda kullanılan savaş teçhizatlarını inceleyeceğiz.

3.4.6.1. Miğfer

Asur çivi yazılı kaynakları ve rölyefler incelendiğinde, askerlerin kullandığı en yaygın miğfer çeşidinin sivri uçlu miğferler olduğu görülmektedir. Sivri uçlu miğferler, II. Asurnasipal (M.Ö. 884-859) dönemine kadar kullanılmıştır (Akyüz, 2018). Asur kralı III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde orduda yapılan değişiklikler sonucunda miğferlerin dayanıklılığı artırılmıştır. Asur miğferleri metal malzemeden yapılmıştır.

3.4.6.2. Kalkan

Asur ordusunda kalkanların önemi, diğer teçhizatlara göre daha fazladır. Bunun temel sebebi, kalkanların birebir mücadelelerde ve savaş anında savunma amaçlı kullanılmasıdır. Askerlerin kullandığı kalkan türü, yapılan sefere göre değişiklik gösterebilir. Ordu içinde en yaygın kullanılan kalkan yuvarlak şekilli olup, Orta Asur dönemine kadar kullanılmıştır. Asur kralı III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde orduda yapılan yenilikler sonucunda kalkan kullanımı daha da yaygınlaşmıştır (Akyüz, 2018). Asur kralı Asurbanipal (M.Ö. 668-626) döneminde ise kalkanların dayanıklılığı artırılmış ve metal kalkanlara geçilmiştir. Metalden yapılan kalkanlardan bazıları Asur kazılarında bulunmuştur.

3.4.6.3. Ok

Nimrud bölgesinde bulunan yazıtlar ve rölyefler aracılığıyla Asur askerlerinin ok kullanımı hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir. Asur devletinin ilk dönemlerinde okların gövdesi kamıştan ve ahşaptan imal edilmiştir (Akyüz, 2018). Asur ordusunda okçu birliklerinin sayısının fazla olması, ok teçhizatına verilen önemi göstermektedir.

3.4.6.4. Yay

Yay teçhizatı, Asur ordusu için üstünlük göstergesi olarak kabul edilmiştir. Asur kralı II. Asurnasipal (M.Ö. 884-859) döneminde yay uçlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Asur kralı III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) döneminde yapılan askeri yenilikler sonucunda yay kullanımlarında çeşitlilik artmıştır. Asur ordusunda dışbükey, içbükey, B

şeklinde ve üçgen biçiminde toplam dört çeşit yay bulunmaktadır (Akyüz, 2018). Asur rölyeflerinde yay kullanımıyla ilgili önemli bilgiler yer almaktadır.

3.4.6.5. Sadak

Asur sadakları ağaçtan yapılmıştır. Kral II. Sargon (M.Ö. 722-705) döneminde sadak kullanımında önemli bir artış gözlemlenmiştir. Bunun temel nedeni, yapılan fetihlerin türü ve yaygınlaşan yay ekipmanıdır. Asur çivi yazılı belgelerinden öğrenildiğine göre, savaş arabalı birliklerinin kullandığı sadaklar daha ince yapıdadır (Akyüz, 2018).

3.4.6.6. Mızrak

Asur ordusunda kullanılan askerler, önemli silahlarla donatılmıştır. Bu silahlar arasında mızraklar, tüm birlikler için önemli bir güç kaynağı olarak kabul edilmiştir. Asur kralı II. Sargon (M.Ö. 722-705) dönemine ait mızrakların uzunluğu diğer dönemlere göre daha fazladır. Asur mızraklarının uç kısımlarında kültürel motifler yer alır. Asur askerleri, rombik ve yaprak adı verilen iki çeşit mızrağa sahiptir. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda demirden yapılmış çok sayıda mızrak ucu bulunmuştur. Bu mızrak uçları hakkındaki önemli bilgiler, Ninive şehrindeki Halzi ve Maški kapılarındaki kalıntılardan elde edilmektedir (Akyüz, 2018).

3.4.6.7. Kılıç

Asur ordusunda en önemli teçhizatlarından biri olan kılıçlar, kraliyet üyeleri, memurlar ve askerler tarafından kullanılmıştır. Asur yazıtları ve rölyefleri incelendiğinde, III. Asurnasipal ve III. Salmanassar (M.Ö. 859-824) dönemlerine ait kılıçların, III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) dönemine ait kılıçlardan daha ince ve uzun olduğu anlaşılmaktadır (Akyüz, 2018). Bu kılıçların kabzalarında bazılarında hayvan figürleri bulunmaktadır. Bu figürler Asur kültürü ile ilişkilendirilebilir.

3.4.6.8. Savaş arabaları

Tarih boyunca birçok devirde saygınlığın ve lüksün göstergesi olan savaş arabaları, Asur devleti tarafından da kullanılmıştır. Asur devletinin ilk dönemlerinden itibaren savaş arabalarında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Asur kralı Asurbanipal (M.Ö. 668-626) dönemine ait rölyeflerde, arabaların kullanımına yönelik detaylı bilgiler bulunmaktadır. III. Tiglatpilaser (M.Ö. 745-727) dönemindeki savaş arabaları daha

ağırlaştırılmış ve tekerlekleri büyütülmüştür (Akyüz, 2018). Kral II. Sargon (M.Ö. 722-705) dönemine gelindiğinde ise savaş arabası kullanımında önemli bir azalma yaşanmış, bu azalma maliyetlerden kaynaklanmıştır.

3.4.6.9. Kuşatma kalesi ve koçbaşı

Asur çivi yazılı kaynakları, kraliyet mektupları ve rölyefleri incelendiğinde, kuşatma kalesi ve koçbaşı terimlerinin ašibu, iašibu, iašubu, šubû ve šupû ifadeleriyle açıklandığı görülmektedir (Akyüz, 2018). Bu araçlar, savaş sırasında düşman kaleleri ve duvarlarını yıkmak için kullanılmıştır. Asur kuşatma kaleleri genellikle ahşaptan yapıldığından, fazla dayanıklı olmamaktadır. Asur koçbaşları ise duvarların yıkımında ve kerpiçlerin yerinden çıkarılmasında kullanılmaktadır.

3.4.6.10. Bot ve gemi

Asur ordusunda bot ve gemi kullanımı, tahıl ürünlerinin toplanmasını ve nehir taşımacılığını kolaylaştırmıştır. Asur askeri kampları genellikle nehir kenarlarına yakın bölgelere kurulmuştur. Asur ordusundaki gemilerden bir kısmı Ninive'de inşa edilmiş olup, ayrıca Tır, Sidon ve İyon denizcileri aracılığıyla farklı bölgelere taşımacılık yapılmıştır (Akyüz, 2018). Asur kralı III. Salmanassar (M.Ö. 859-824) döneminde bot sayısında ve kullanımında önemli bir artış görülmektedir. Kral Sanherib dönemine ait rölyeflerde Asur deniz kuvvetleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.

3.5. Elamlarda Ordu

Elam devleti, tarih sürecinde Eski Elam, Orta Elam ve Yeni Elam olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır. Elam devleti, siyasi açıdan en önemli ilişkilerini Eski Mezopotamya coğrafyasında geliştirmiştir. Bu coğrafyada gerçekleşen savaşlar ve istilalar, Elam ordusunun yapılanmasını etkilemiştir. Sümer kral listeleri, Elam krallıkları hakkında önemli bilgiler sunmakta ve bu listeler aracılığıyla Elam ordusunun seferleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Sus şehrinde bulunan ok uçları, Elam kültürü hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Ayrıca, Sus şehrinde yapılan arkeolojik kazılarda bulunan balta, çekiç, makas, yay ve mızrak gibi aletler, ordunun önemini gösteren önemli veriler sunmaktadır (Günaltay, 1989). Elam devletinin Ön Sümer toplumundan etkilendiğini gösteren bir diğer kanıt ise Sus şehrindeki mezarlardır. Elam devleti, tarih boyunca çeşitli krallıkların egemenliği altına girmiştir. Orta Elam krallığına ait bilgiler, inşaat

yazıtlarından elde edilmektedir (Mieroop, 2018). Elam ordusunun fethetmeyi amaçladığı bölge Kuzey Suriye topraklarıdır. Eski Babil kralı Hammurabi (M.Ö. 1728-1686) döneminde Elamlar, Babil devletinin egemenliği altındaydılar. Yeni Elam dönemi incelendiğinde, Anşan hanedanı merkezli bir yönetim anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Bu dönemde kuzeyden gelen Med nüfusu, Elam toprakları için önemli bir tehdit oluştuyordu. Persepolis dönemine ait kabartmalar incelendiğinde, Pers ordusunun Elam savaş arabalarını örnek aldığı anlaşılmaktadır (Tallis, 2005: 212). Elam ordusunun güçlü okçu birlikleri bulunmaktadır. Kül-El-Farah'ta bulunan heykeller, Elam okçuları hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Bu heykellerde, Elam okçularının geniş omuzlu, dar belli, kısa etekli oldukları ve sol ellerinde yay kullandıkları tasvir edilmiştir (Alvarez-Mon, 2015). Elam rölyefleri ve Asur kralı Asurbanipal (M.Ö. 668-626) dönemine ait belgeler, Elam ve Asur ordularının benzer askeri stratejilere sahip olduğunu göstermektedir (Nadali, 2007: 74).

4. ESKİ ANADOLU'DA ORDU

4.1. Hititlerde Ordu

Eski Anadolu'nun orta kısmında kurulan Hitit devleti, tarih boyunca birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların başında, Eski Anadolu'da çıkan isyanlar gelmektedir. Hititler için içsel problemleri artıran bir diğer faktör ise bu coğrafyada kurulan diğer devletlerin varlığıdır. Hititler, tarih boyunca Suriye sınırlarını genişleterek bu bölgedeki zengin ticaret yollarını kontrol altına almaya çalışmıştır. Hitit devleti, Gaşka, Pala, Troia, Viluşa ve Ahhiyava krallıkları gibi birçok sınır komşusuyla karşı karşıya kalmıştır. Hitit ordusunun temel bileşenleri arasında atlı ve piyade askerler önemli bir yer tutmaktadır. Kral I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1380-1335) döneminde Hititler, Suriye'den Kenan bölgesine kadar uzanan geniş bir imparatorluk kurmuştur (Marriott, 2021). Hitit kralı, daima ordusunun başında yer alır ve askerlerine önderlik ederdi. Hitit ordusu, savaş arabalı birlikler ve piyade birlikleri olmak üzere iki sınıftan oluşmaktadır (Memiş, 2015). Mitanni krallığının harp arabaları, Hitit savaş arabalarının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Hitit devleti için en büyük askeri zorluklardan biri nüfus azlığıydı ve bu durum, Hitit ordusunun sınırlı manevra kabiliyeti ile başa çıkmasını sağlamıştır. Bu nedenle, Hititler sınırlı nüfuslarına ek olarak ülke dışında paralı askerler de işe almışlardır. Hitit devletinin en büyük zaferlerinden bazıları, I. Hattuşili'nin Kuzey Suriye zaferi, I. Şuppiluliuma'nın Mitanni devletini ele geçirmesi ve II. Muvattali'nin II. Ramses'e karşı kazandığı zaferlerdir. Hitit ordusu genellikle başkentleri Hattuşas'ta toplanmakta ve daha fazla asker ihtiyacı duyulduğunda vassal krallıklardan destek almaktadır (Bryce, 2002). Hitit ordusunun elit gücü savaş arabalı askerlerden oluşmaktadır. Hitit ordusunun kullandığı silahlar genellikle bronz veya demirden imal edilmiştir ve bu silahlar hakkındaki bilgilerimiz Hitit kabartmalarından edinilmektedir. Hititlerde UGULA LİM (Binbaşı), LU DUGUD (Yüzbaşı), LU PA 10 (Onbaşı) ve LU SİG (Subay) gibi çeşitli rütbelere bulunmaktadır (Memiş, 2015: 246). Hitit savaş arabalarında üç asker bulunmaktadır: iki asker savaşırken, diğeri arabayı sürmektedir (Kınalı, 1987). Kral I. Şuppiluliuma'nın (M.Ö. 1344-1322) dış politikasında Kuzey Suriye ve Mısır, özellikle de Kadeş ve Şam gibi bölgeler önemli bir rol oynamaktadır.

Kralın güçlü ordusuyla Mitanni krallığına karşı düzenlediği seferler, Hitit devletinin genişlemesine büyük katkı sağlamaktadır (Ceylan, 2019). Ancak bu genişlemelerin

ardından gelen iç isyanlar ve veba salgını, Hitit imparatorluğunun çöküş sürecini hızlandırmıştır. M.Ö. 18. yüzyılda, Hitit devletinde feodal yapıya bağlı topluluklar bulunmaktaydı ve bu topluluklar, Hitit kralı tarafından merkezi bir otorite altında yönetildiği için imparatorluğun güçlenmesini sağlamıştır (Metin & Lamba, 2016). Hitit prensleri genç yaşlardan itibaren seferlere katılmakta ve askeri yönetim konusunda eğitim almaktadırlar. Hitit ordusu için kraliyet depolarının korunması büyük önem taşımaktadır çünkü ordunun gıda ihtiyacı bu depolardan karşılanmaktadır. “*Mesedi*” olarak bilinen mızraklı birlikler, kraliyet depolarını korumakla görevlendirilmişlerdir (Bryce, 2007). Hitit devleti, deniz ticaretini kontrol altına almak ve geliştirmek amacıyla Girit, Suriye ve Filistin’e birçok sefer düzenlemiştir. Hititler için savaşlar, tanrıların iradesi doğrultusunda kutsal ve kaçınılmaz bir durum olarak görülmüştür. Gaşka ve Arzawa krallıklarının saldırıları, Hitit devleti için önemli bir tehdit oluşturmuş ve bu saldırılarla başa çıkmak için büyük askeri güç kullanılmıştır. İç çatışmalar ve istilalar, Hitit ordusunun asker temin ihtiyacını artırmıştır. Hitit krallığının Kuzey Suriye ve Kadeş’e olan ilgisi, kral I. Şuppiluliuma dönemine kadar uzanmaktadır (M.Ö. 1380-1335) (Aydoğan, 2021). Kadeş Savaşı, Hitit kralı II. Muvattali ile Mısır firavunu II. Ramses (M.Ö. 1298-1232) arasında M.Ö. 1296 yılında gerçekleşmiş ve ikinci Tunç Çağı’nın en önemli çarpışmalarından biri olmuştur. Hitit kaynaklarına göre, savaşın ana sebebi Kuzey Suriye bölgesinin ekonomik önemi ve ticaret merkezi olmasıdır; Amurru krallığının taraf değiştirmesi ise savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir (Memiş, 2014). Kadeş Savaşı sırasında, Hitit ve Mısır orduları önemli piyade birliklerine ve savaş arabalarına sahipti. II. Ramses’in ordusunda çok sayıda piyade, savaş arabası ve paralı asker bulunmaktaydı. Hitit kralının etkili savaş taktikleri sonucunda, Hitit savaş arabaları Kadeş’in güneyinden hızla ilerleyerek Mısır ordusuna ciddi zararlar vermiştir (Drews, 2014). II. Ramses dönemi kabartmalarında, Mısır ordusunun piyade birlikleri, savaş arabaları ve Nübya okçuları hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır (Drews, 2014). Mısır ordusunda kullanılan savaş arabalarının ulaşamayacağı bölgelere piyade birlikleri gönderilmekteydi. Kadeş savaşı öncesinde Amurru toprakları Mısır kontrolündeyken, savaş sonrasında bu bölgenin Hitit krallığına geçmiştir.

Kadeş Savaşı’ndan 16 yıl sonra, Hitit kralı III. Hattuşili ve Mısır firavunu II. Ramses arasında M.Ö. 1280 yılında bir barış antlaşması imzalanmıştır (Memiş, 2014). Bu antlaşma “Kadeş Antlaşması” olarak bilinse de antlaşmanın imzalandığı yerin Kadeş mevkisi olmaması nedeniyle, daha doğru bir ifadeyle “Hitit-Mısır Barış Antlaşması”

olarak anılması uygun görülmektedir. Tarihsel olaylar ve Hitit krallığının yaptığı antlaşmalar göz önüne alındığında, Kadeş Antlaşması'nın bilinen ilk yazılı antlaşma olmadığı, ancak uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası teşkil ettiği kabul edilmektedir. Netice itibariyle, Kuzey Suriye bölgesindeki ticaretin kontrolü için yapılan Kadeş Savaşı'nın kesin galibi konusunda Hitit ve Mısır kaynaklarında farklı bilgiler yer almaktadır. Hitit-Mısır krallıkları arasında imzalanan barış antlaşması, Eski Yakın Doğu coğrafyasının tamamını etkilemiştir. Savaşın gidişatı, her iki krallığın iç ve dış sorunlarıyla belirlenmiştir. Ayrıca, savaş sonrası çıkan hastalıklar ve içsel sorunlar, Hitit devletinin çöküşünü hazırlamıştır. Her iki ordunun sahip olduğu güçlü silahlar, savaş teknolojisinin geliştiğine işaret etmektedir.

4.1.1. Hitit ordusunda bulunan askeri kuvvetler

Hitit ordusu, bahar aylarında toplanmaya başlanır ve ordu temini süreci kış aylarına kadar devam ederdi. Hitit ordusunun nüfus azlığı sebebiyle, profesyonel askerler başta olmak üzere birçok farklı kavimlerden asker temin edilirdi. Hitit ordusunda kullanılan daimî birliklere “UKU.UŞ” adı verilmekteydi (Drews, 2014). Ayrıca, toprağa bağlı tımar askerleri de ordunun önemli askeri kaynaklarından biriydi. Hitit devletinin yönettiği eyaletlerden toplanan askerler, kralın emriyle orduya katılırdı. Hitit ordusuyla ilgili bilgileri, başta Hitit çivi yazılı belgeleri olmak üzere, kral yıllıkları ve Kadeş Savaşı kaynaklarından öğrenmekteydik. Hitit askerlerinin başında kral bulunsa da bazı dönemlerde prensler ve rütbeli subaylar da ordu yönetiminde görev alabilirdi. Diploması, Hititler için devletin güvenliğini ve siyasi birliğini korumak amacıyla yapılan önemli bir faaliyetti (Çiğdem, 2021). Hitit ordusu, savaş arabalı birlikler, piyade askerler ve diğer kuvvetler olmak üzere çeşitli sınıflandırmalar altında değerlendirilebilir.

4.1.1.1. Savaş arabalı birlikler

Eski Yakın Doğu ordularında kullanılan en önemli birliklerden biri savaş arabalarıydı. Savaş arabalarının yenilmesi oldukça zordu ve bu birlikler oldukça güçlüydü. Savaş arabalarına üstünlük sağlayabilmek için genellikle ciritler ve uzun mızraklar gibi silahlar kullanılmıştır (Gür, 2021). Bir Hitit savaş arabasının mürettebatı genellikle bir sürücü ve iki mızrak taşıyan askerden oluşmaktaydı. Hitit kralları, istilacı kavimlere karşı mücadele etmek için savaş arabalarını aktif olarak kullanmıştır. Hitit savaş arabalarının kontrolü için genellikle iki kişi görevlendirilmiş olup, diğer mürettebat üyeleri ok atışı ve menzil

kontrolünden sorumlu olmuştur. Hitit devletinin erken dönemlerinde iki kişilik savaş arabaları kullanılırken, II. Muvattali döneminde (M.Ö. 1320) üç kişilik arabaların tercih edildiği bilinmektedir (Çınar, 2022). Hitit savaş arabaları ile ilgili detaylı bilgileri, Kadeş rölyefleri, Medinet-Habu kitabesi, Karkamış kabartmaları ve Hitit kayıtlarından elde etmekteyiz. Hitit savaşçıların güçlü kargı ve yaylara sahip olmaları, özellikle Mısır ordularına karşı üstün olmalarını kolaylaştırmıştır. Hitit savaş arabalarının mürettebatında yer alan askerler kask, yay, kılıç, mızrak gibi teçhizatlarla donatılmıştır. Hitit savaş arabalarının etkili olmasının temel sebepleri arasında iyi eğitilmiş atlar ve yüksek manevra kabiliyeti gösterilebilmektedir. Hitit devleti, savaş arabalarının geliştirilmesinde Mitanni devletinde at uzmanı olan Kikkuli'nin eserinden faydalanmıştır (Memiş, 2015). Kadeş Savaşı'nda, Hitit ve Mısır orduları arasında savaşan askerler kama ve kısa kılıçlara sahipti (Drews, 2014). Eski Anadolu coğrafyasında kurulan krallıkların savaş arabalarını kullanarak uzak bölgelere sefer düzenledikleri bilinmektedir. Hitit ve Mısır kaynaklarına göre, savaş arabalarının en yoğun olarak kullanıldığı savaş Kadeş Savaşı'dır. Ancak daha sonraki dönemlerde orduda süvari birliklerinin artmasıyla birlikte, savaş arabalarının etkinliği zamanla azalmıştır. Bu güçlü araçlar aynı zamanda orduda seçkin bir birliği temsil etmiştir.

4.1.1.2. Yaya askeri birlikler

Hitit ordusunun büyük çoğunluğunu oluşturan birliklerden biri piyade askerleriydi. Hitit kaynaklarında piyade birlikleri “mızraklı” olarak ifade edilmekteydi (Lorenz & Schrakamp, 2011). Hitit idari belgeleri, piyade askerler hakkında önemli bilgiler içermekte ve bu birliklerin savaşlarda, sınır boylarında ve kale savunmalarında kullanıldığını göstermektedir. Hitit piyadelerinin silahları, sefer yapılacak bölgeye ve gereksinime göre değişiklik gösterebiliyordu (Sarica, 2018). Eski Anadolu coğrafyasında bulunan saldırgan kavimlere karşı piyade birlikleri tarih boyunca önemli bir rol üstlenmiştir. Hitit piyade birlikleri, engebeli ve dağlık bölgelere sefer yapma konusunda oldukça başarılıydı. Hitit savaş arabalarında görevli askerlerin zırhları piyade birlikleri ile benzerlik göstermekteydi.

4.1.1.3. Diğer askeri birlikler

Hitit ordusunda piyade birliklerinin yanı sıra süvari ve diğer askeri unsurlar da bulunmaktadır. Ancak kaynaklarda Hitit devletine ait net bir donanma kaydı

bulunmamaktadır. Hitit ordusunda süvari birlikleri önemli bir yer tutmaktaydı. Hitit savaş arabaları güçlü birlikler olarak kabul edilmesine rağmen, zamanla artan atlı birlik ihtiyacı süvari birliklerinin orduda daha fazla tercih edilmesine yol açmıştır. Hitit süvarileri hafif ve ağır birliklerden oluşmaktadır. Hafif süvariler ok ve yay gibi silahlar kullanırken, ağır süvariler mızrak ve topuz gibi daha ağır silahlara sahipti. Bu bilgiler, Hitit ordusunun çeşitli askeri unsurlarını bir arada kullandığını ve süvari birliklerinin özellikle mobilite ve çeşitli savaşlarda önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

4.1.2. Hitit ordusunun düzenlenmesi ve temini

Hitit ordusunun toplanması ve hazırlanması zaman alıcı bir süreçti ve imparatorluğun geniş coğrafi alanını yönetmek için güçlü bir denetim mekanizması gerekiyordu. Bu durum, Hitit ordusunun verimliliğine olumsuz etki yapmış olabilir. Hitit ordusu, profesyonel askerlerinin yanı sıra köleler, tımarlı askerler ve vassal birliklerden oluşuyordu.

Nüfusun az olması, ordunun çeşitli kaynaklardan asker temin etmesine yol açmıştır. Özellikle nüfusun yetersizliği nedeniyle Hitit ordusu paralı askerleri de kullanmıştır. Bu paralı askerlere "*Hapiru*" adı verilirdi. Bu bilgiler, Hitit ordusunun çeşitli kaynaklardan farklı askeri unsurlar toplayarak güçlü bir yapı oluşturduğunu ve bu yapı içinde paralı askerlerin de önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kadeş Savaşı (M.Ö. 1296) ile ilgili kaynaklar, Hitit ve Mısır ordularının çeşitli bölgelerden paralı asker temin ettiklerini göstermektedir. Mısır ordusuna Nübye, Libya ve Sardinya gibi farklı coğrafyalardan önemli sayıda askeri birlik savaşa katılmıştır. Nübye, günümüz Sudan'ı ve güney Mısır'ı arasında yer alır. Nübye halkı, Mısır'ın güneyinde yaşayan bir halk olarak bilinir ve savaşçı özellikleriyle tanınırdı. Kadeş Savaşı'nda (M.Ö. 1296) Mısır tarafından kullanılan Nübye askerleri, Hitit ordusunun gücüne katkıda bulunmuştur. Libya, Mısır'ın batısında yer alan ve antik dönemlerde farklı kabilelerden oluşan bir bölgenin adıdır. Libya'dan temin edilen askerler, Hitit ordusunun savaş kapasitesini artırmak için kullanılmış olabilir. Sardinya ise Akdeniz'in batısında, günümüzde İtalya'ya bağlı bir adadır. Hititlerin ve Mısırlıların Kadeş Savaşı'nda Sardinya'dan asker temin etmesi, o dönemdeki askeri pratiklerini göstermektedir. Bu bilgiler, Kadeş Savaşı'nın çeşitli coğrafi bölgelerden paralı askerlerin kullanımı açısından zengin bir kaynak sunduğunu ve antik dönemdeki büyük savaşların uluslararası boyutlarını yansıttığını göstermektedir.

4.1.3. Hitit ordusunda kullanılan askeri terimler

Hitit ordusunun organizasyonu ve hiyerarşisi oldukça gelişmişti ve çeşitli askeri görevlilerin belirli rolleri vardı. Hitit ordu hiyerarşisinin en üstünde kral bulunurdu ve krala bağlı hanedan üyeleri önemli sorumluluklara sahipti. Bu durum, soylu kesimin en üst yetkilere sahip olmasını kolaylaştırır ve ordunun liderlik yapısını belirlerdi. Hitit ordusunda hanedan üyeleri, yüksek komutanlık görevlerinde bulunurdu. Bu komutanlar, savaş arabaları birlikleri, piyade birlikleri gibi farklı askeri birimlerin komutanlıklarını üstlenirlerdi. Örneğin, savaş arabaları komutanı, piyade ordusu komutanı ve atların kumandanı gibi görevler, belirli birimlerin liderlik pozisyonlarıydı.

Ayrıca, Hitit ordusunda baş ordu müfettişi gibi denetim ve koordinasyon görevleri de bulunmaktaydı. Bu görevler, ordunun düzenli ve etkin çalışmasını sağlamak için önemliydi. Hititlerin bu şekilde organize olması ve farklı görevlere ayrılması, ordunun yönetimini ve savaş stratejilerini daha verimli hale getirmekteydi.

4.1.3.1. Anše. Kur.Ra/Meš

Hitit ordusunda atlı birlikler önemli bir rol oynuyordu ve bu birliklerin manevra kabiliyeti yüksekti. Hitit kaynaklarına göre, atlı birlikler savaşta çeşitli görevler üstlenirdi. Bu askerler, manevra kabiliyetleri sayesinde düşman hatlarını delmek, keşif yapmak ve ani saldırılar düzenlemek gibi görevlerde etkin rol alırlardı. Hitit kaynaklarından elde edilen bilgilere göre, atlı birliklerin savaşta önemli bir stratejik avantaj sağladığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, at arabası kullanan savaşçılara dair bilgi, bu birliklerin organizasyonunda yer alabileceğini gösterir (Başol, 2022).

4.1.3.2. Ašandula/I

Hitit kralları savaş anında asker ihtiyacını temin etmek ve stratejik güzergahları kullanabilmek amacıyla önemli mevkilere garnizonlar kurmuşlardır. Garnizon birlikleri, Hitit ordusunun sefer öncesi ve sonrasında yapacağı faaliyetleri kolaylaştırmaktadır. Garnizonlar genellikle, stratejik geçit noktalarında, sınır bölgelerinde veya kritik ticaret yollarında konuşlandırılan askeri birimlerdir. Hitit kaynaklarına göre, “garnizon” terimi bu tür askeri birlikleri ifade etmektedir (Başol, 2022). Garnizon birlikleri, savunma amaçlı olarak bölgeyi korurken, aynı zamanda ordunun lojistik destek ihtiyaçlarını karşılamak ve savaş öncesi hazırlıkları yapmak gibi görevleri üstlenmişlerdir.

4.1.3.3. Erínmeš

Hitit ordusunda birçok farklı asker türü bulunmaktadır. Eski Anadolu coğrafyasının geniş bölgelerine hükmeden bu devlet, nüfus azlığına rağmen birçok bölgeden asker temin etmiştir. Hitit devletinin temelinde askerin önemli rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Hitit kaynaklarına göre, bu terim Hitit ordusundaki askerler için kullanılan genel bir addır.

4.1.3.4. Erínmeš Annallı

Hitit ordusunda tecrübeli ve yaşça büyük askerler bulunmaktaydı. Bu askerler, ordunun yönetiminde ve kontrolünde önemli görevler üstlenebiliyorlardı. Maşat Höyük bölgesinde bulunan mektuplar, bu askeri tabirle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Hitit kaynaklarına göre, bu terim “eski ve tecrübeli asker” şeklinde tercüme edilmiştir (Başol, 2022).

4.1.3.5. Erínmeš Gir

Hitit ordusunun piyade askerleri, sayıca fazla olan bir gruptur. Bu nedenle, ordunun çoğunluğunu oluşturmuşlar ve savaş sırasında ordunun ön safhalarında yer almışlardır. Hitit Kralı I. Hattuşili dönemine ait Kuzey Suriye seferi hakkında bilgi veren belgelerde bu askeri görevlinin adı geçmiştir (Başol, 2022). Bizim görüşümüze göre, bu askeri terim piyade birliğini ifade etmektedir.

4.1.3.6. Erínmeš Gıbil

Maşat Höyük mektupları, bu askeri görevliye yönelik bazı bilgiler içermektedir. Hitit ordusu, coğrafi açıdan geniş bir bölgeyi yönetimi altında tuttuğu için, orduda geniş bir çeşitlilik bulunmaktaydı. Hitit ordusunda kullanılan bu askeri terimin, yeni görev alanlar için kullanıldığı düşünülmüştür.

4.1.3.7. Erínmeš Halugaeš

Hitit kralları, sefer öncesinde gidecekleri bölgelere keşif birlikleri göndermişlerdir. Bu bölgenin önceden araştırılması, yapılacak seferlerdeki adımlar için önem taşımıştır. Hitit kaynaklarında geçen bu terim, bir çeşit keşif birliği olarak yorumlanmıştır (Başol, 2022). Hitit Kralı I. Şuppiluliuma'nın (M.Ö. 1380-1335) metinlerinde, bu keşif birliklerine ait önemli bilgiler bulunmaktadır.

4.1.3.8. Erínmeş (Lú Meš) Uku.Uš

Hitit devleti ülke içerisinde büyük bir asayiş sorunu yaşamıştır. Bunun temel sebebi, iç isyanlar ve istilacı kavimlerin Hitit ülkesine yönelik saldırıları olmuştur. Bu saldırıları önlemek amacıyla asayiş sağlamaya görevli bazı birliklere ihtiyaç duyulmuştur. Hitit ordusunda geçen bu askeri terim hakkında farklı yorumlar bulunmakla birlikte, bu birliğin asayiş sağlamaya görevli bir asker grubu olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.3.9. Karaş

Hitit kaynaklarında geçen bu terim, Eski Mezopotamya coğrafyasına ait kaynaklarda farklı isimlendirilmelerle karşılanmıştır. Hititçe kaleme alınan metinlerde bu terim, “ordu” ve “kıt’a” olarak tercüme edilmiştir (Başol, 2022). Bu askeri terim, Hitit ordusunun tümünü kapsayacak şekilde isimlendirilmiştir. Bu durumun temel sebebi, Hitit devletinin geniş coğrafyalara hükmetmesi ve bu bölgelere kendi kültür unsurlarını taşımasıdır.

4.1.3.10. Aurnaş İşha / Bel Madgaltı

Hitit ordusunda, garnizonlar ve kaleler stratejik açıdan önemli noktalara inşa edilmiştir. Hitit kalelerinde bulunan komutanlar, sınır bölgelerini korumaya görevlendirilmiştir. Bu askeri görevli, Hitit kaynaklarında “kale komutanı” olarak kullanılmıştır. Ayrıca saraylarda, tapınaklarda ve Hitit krallarına ait fermanlarda da bu terime ait bazı bilgiler bulunmuştur.

4.1.3.11. En. Anşe.Kur.Rameş

Hitit metinleri ve Maşat Höyük kazıları, bu askeri terimle ilgili önemli bilgiler sunmuştur. Hitit ordusunda süvari birlikleri önemli bir rol oynamıştır ve bu birlikler genellikle elit, donanımlı askerler olarak kabul edilmiştir. Hitit devletinin topraklarının genişlemesiyle birlikte süvari birliklerine olan ihtiyaç artmıştır. Bu askeri terim, Hitit süvari birliklerini ifade etmek için kullanılmıştır.

4.1.3.12. Tuzzuüş İşha / En. Karaş / En. Erínmeş

Hitit ordusunda önemli görevleri olan bu üç rütbenin, ordu başı veya ordu komutanı anlamına gelebileceği düşünülmüştür. Hitit kaynaklarında geçen bu üç rütbe, “ordu

komutanı” şeklinde tercüme edilmiştir. Bu askeri rütbeler, Hitit ordusunun yönetim ve kontrol sisteminde önemli görevlere sahip olmuştur.

4.1.3.13. Gal Lú. Meşgeştın

Hitit ordusunda, komutanların başı veya başkomutan anlamına gelen önemli askeri terimler bulunmaktaydı. Bu askeri rütbeler, Hitit ordularının komutanı veya başkomutanı olarak tanımlanabilir. Hitit başkomutanı, geniş yetkilere sahip olmuştur.

4.1.3.14. Gal (Lú. Meš) Meşedı

Hitit ordusunda bulunan bu görevli, kralın kişisel koruma birliği olarak kullanılmıştır. Hitit kralı ordusunun başında bulunduğundan, kralın güvenliğini sağlayacak birliklerin varlığı büyük bir gereksinim olmuştur. Hitit kralları, kendi kişisel güvenliğini ve ülke menfaatlerini korumak amacıyla en güvenilir askerlerini bu görev için görevlendirmek zorunda kalmıştır.

4.1.3.15. Gallú.Meš (Giş) Šukur

Mızraklı askerler, Hitit ordusunun temel askeri gruplarından biri olup, ordunun büyük bir çoğunluğunu oluşturmuştur. Hitit mızraklı askerleri, sefer sırasında kralın koruma birliği olarak görev almışlardır. Hitit kaynaklarından elde edilen bilgilere göre, bu terimin mızraklı askerlerin komutanını da ifade edebileceği düşünülmektedir.

4.1.3.16. Gal (Lú.Meš) Ugula Lım (Seri)(Meş)

Hitit ordusunda bulunan bu askeri terim hakkındaki bilgiler, Telepinuş Fermanı listeleri ve bronz kaynaklarda geçmiştir. Ordu içerisinde çok sayıda birliği yöneten farklı komutan isimlendirmeleri bulunmaktadır. Bu askeri terimin, Hitit ordusunda birçok askeri yöneten bir komutanı ifade ettiği düşünülmektedir.

4.1.3.17. Gal Uku.Uş

Hitit devleti tarih boyunca birçok iç sorunla mücadele etmiştir. Bu nedenle bölgesel sorunları bastırmak amacıyla jandarma birliklerine benzer güçler oluşturmuştur. Hitit kaynaklarında geçen bu askeri terim, “Jandarma birlikleri” olarak kullanılmıştır.

4.1.3.18. Lúkartappu

Hitit savaş arabaları, topraklarının genişlemesi ve uzak bölgelere fetih yapılmasını kolaylaştırmıştır. Hitit savaş arabaları genellikle iki asker tarafından yönetilmiştir ve güçlü teçhizatlara sahip olmuştur. Bu arabalar, hızlı hareket kabiliyetleri sayesinde yapılacak fetihlerde krala ve orduya büyük bir kolaylık sağlamıştır. Hitit ordusunda önemli bir yere sahip olan bu terimin, savaş arabası kullanan görevlilere ait olabileceği düşünülmektedir.

4.1.3.19. Lúmaryanni

Hitit metinleri ve Maşat Höyük kazılarında bu askeri terimle ilgili önemli bilgiler bulunmuştur. Hitit dilinde çevrilen kaynaklarda yer alan bu askeri terim, “Savaş arabası subayı” şeklinde tercüme edilmiştir (Başol, 2022). Savaş arabası, Hitit ordusunun büyük bir üstünlük göstergesi olmuştur.

4.1.3.20. Lúpithallu

Hitit kral mektupları, bu askeri terim hakkında değerli bilgiler sunmuştur. Pudahepa’nın II. Ramses’e (MÖ 1298-1232) gönderdiği mektupta bu askeri görevlinin adı geçmektedir (Başol, 2022). Bu askeri terim, Hitit süvari birliklerinin yerine kullanılmıştır.

4.1.3.21. Lú Šu.Gal Halsı Lugal

Hitit sarayında görevli askerler önemli yetkilere sahipti. Ayrıca, kale savunmalarında askerlerin başında bulunan komutanlar bölgesel savunma açısından son derece önemliydi. Hitit kaynaklarında adı geçen bu askeri terimin, bir tür saray görevlisi veya kale komutanı olduğu düşünülmektedir.

4.1.3.22. Lú.Meš (Giş) Šukur

Hitit ordusunda önemli sayıda mızraklı askere sahiptir. Bu askerler, kale savunmalarında veya kralın özel koruma birliği olarak görev almışlardır. Bu askeri terim, Hitit ordusunda bulunan mızraklı birliklere verilen genel bir ad olarak kullanılmıştır.

4.1.3.23. Lú.Meš Šukur Zabar

Eski Hitit dönemine ait kaynaklarda ve festival metinlerinde mızraklı birliklere dair önemli bilgiler bulunmuştur. Hitit kaynaklarında bu askeri terimin mızraklı birlik anlamına geldiği düşünülmektedir.

4.1.3.24. Lútuhkanti

Hitit devlet yönetimi ve ordusu için büyük önem taşıyan bu terimle ilgili kaynaklarda değerli bilgiler bulunmaktadır. Hitit kaynaklarına göre bu askeri terim, "Büyük Rütbe Sahibi" veya "Veliaht" şeklinde tercüme edilmiştir (Başol, 2022). Hitit ordusu içinde en yüksek rütbeler incelendiğinde, bu terimin başkomutanlık veya prensler için kullanılabileceği düşünülmektedir.

4.1.3.25. Lugal.Gal

Hitit ordusunda sıkça kullanılan bir terim, "Büyük Kral" anlamına gelmektedir. Bu askeri görevli, orduda en yüksek rütbeye sahip kişiyi ifade eder. Bu askeri rütbe, Sümerce kökenli bir terim olup, Hititler tarafından "Büyük Kral" anlamında kullanılmıştır. Hititler, bu terimi askeri ve idari bağlamda yüksek rütbeli komutanları veya kralın en üst düzeydeki temsilcilerini tanımlamak için kullanmışlardır. Hitit metinlerinde ve belgelerinde, "Büyük Kral" rütbesi, savaş stratejileri, askeri seferler ve büyük askeri operasyonlar açısından kritik bir rol oynamıştır.

Bu terim, Hitit ordusunun organizasyonunda ve komuta hiyerarşisinde merkezi bir pozisyonda bulunmuştur. Sümerce kökenli olmasına rağmen, Hititler tarafından bu terimin benimsenmesi, Sümer ve Hitit kültürleri arasındaki etkileşimi ve bu terimin Hitit askeri yapısındaki önemini vurgular.

4.1.3.26. Ugula X Ša Karaş

Hitit ordusunda onluk, yüzlük ve binlik asker grupları bulunmaktadır. Bu asker gruplarının düzenini ve organizasyonunu sağlamak amacıyla görevli bazı komutanlar, askerlerin düzeni hakkında önemli çalışmalar yapmışlardır. Hitit kaynaklarında geçen bu askeri terimin, ordu denetleme görevlisi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu terim, askeri birimlerin düzenini ve etkinliğini denetleyen komutanları ifade eder. Onluk, yüzlük

ve binlik sistemler, Hitit ordusunun askeri organizasyonunda temel bir rol oynamış ve bu sistemlerin etkin yönetimi için denetleme görevlileri kritik bir öneme sahip olmuştur.

4.1.3.27. Ugula Nımgır Erín.Meş

Hitit ordusunda kullanılan bu askeri terim, denetleme işlerinde görevli bir kişi veya askerleri yöneten bir komutan anlamında kullanılmıştır. Bu terim, askeri birimlerin düzenini ve organizasyonunu sağlamakla görevli olan komutanları ifade eder. Hitit krallarının ordu düzeni ve kontrolü için birçok asker görevlendirmesi, devlet düzenine ve askeri disipline verdikleri önemi göstermektedir. Bu sistem, Hitit ordusunun etkinliğini artırmak ve askeri operasyonların düzenini sağlamak amacıyla uygulanmıştır.

4.1.3.28. Zag-Aş Belu

Hitit devletinin sınır bölgelerindeki yönetimini ve kontrolünü kolaylaştırmak amacıyla gönderdiği önemli sayıda asker bulunmaktadır. Hitit kaynaklarında geçen bu askeri terim, sınır bölgelerinin güvenliğini sağlamakla görevli askerleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu askerler, sınır bölgelerinin savunmasını ve denetimini üstlenerek, devletin bölgesel güvenliğini ve askeri düzenini sağlamada kritik bir rol oynamışlardır.

4.1.4. Hitit ordusunun donanımı

Hitit devletinin hâkim olduğu coğrafyada birçok farklı krallık bulunmaktadır. Bu krallıklarla yapılan mücadeleler, Hitit ordusunun güç ve verimliliğini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, ordunun güçlü ve donanımlı olması son derece önemlidir. Hitit ordusunun savaş teçhizatları, sefer yapılacak bölgeye göre değişiklik göstermektedir. Bu durumun temel sebebi, iklim ve yer şekillerinin savaş koşullarını etkileyen önemli faktörler olmasıdır. Hitit askerleri, kılıç, balta, mızrak, kama, ok ve yay gibi çeşitli silahlarla donatılmıştır. Bu çeşitlilik, ordunun farklı savaş koşullarında ve bölgelerde etkinliğini artırmak amacıyla sağlanmıştır.

4.1.4.1. Kıyafetler

Hitit ordusunun kıyafetleri ve silahları hakkındaki bilgiler, duvar kabartmaları ve kazılar sonucu çıkarılan eşyalar üzerindeki resimlerden edinilmektedir. Bu kaynakların yanı sıra, Luksor kabartmalarında uzun adımlarla yürüyen Hitit askerlerinin uzun etek ve kaftan

giydiği betimlenmiştir (Drews, 2014). Ayrıca, Karkamış kabartmalarında Hitit askerlerinin kullandığı miğfer ve kalkanlar hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

4.1.4.2. Silahlar

Hitit devleti, bulunduğu coğrafyada birçok farklı krallıkla karşılaşmıştır. Bu karşılaşmalarda kullanılan savaş yöntemleri farklılık göstermekteydi; bu da Hitit ordusunun savaşa her zaman hazır olmasını sağlamıştır. Hitit ordusunda mızrak, kargı, orak biçiminde pala, hançer, kısa kılıç, cirit, balta ve topuz gibi çeşitli silahlar bulunmaktadır. Hitit devleti, Eskiçağ krallıklarında kullanılan savaş arabalarına karşı üstünlük sağlamak amacıyla askerlerini cirit, uzun kılıç ve güçlü zırhlarla donatmıştır (Drews, 2014). Hitit askerleri, rakiplerine karşı kendilerini savunabilmek için dikdörtgen ve düz kalkanlar üretmiştir. Kalkan kullanımı, yapılacak seferlere ve saldırı planlarına göre değişiklik gösterebilir. Demir madeni, M.Ö. 1200'lerden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Hitit devleti döneminde demir, özellikle III. Hattuşili'nin döneminde askeri teçhizat için önemli bir malzeme haline gelmiştir. Demir madeni çok değerli olduğundan, bu dönemden itibaren özellikle krallar ve üst düzey yetkililer tarafından kullanılmıştır. Bunun dışındaki askerler bronz silahlarla donatılmıştır.

4.2. Friglerde Ordu

Frig devletinin Eski Anadolu coğrafyasına gelişi ve kültürel etkileşimleri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Başkenti Gordion olan bu güçlü devlet, M.Ö. 9. yüzyılda Orta Anadolu bölgesine hâkim olmuştur. Bu bölge, dışarıdan gelebilecek istilalara karşı savunmasızdı. Asur kaynaklarında, Frigler ile aynı isimde olduğu kabul edilen Muşkilerden söz edilir (Memiş, 2015). Homeros destanlarında ise Frig halkının savaşçı ve mücadelecı bir kişiliği olduğu ifade edilir (Bülbül, 2009). Friglerin Troya savaşlarına M.Ö. 12. yüzyılda katıldıkları ve Aka ordusuna karşı Troya ordusunu destekledikleri bilinmektedir. Frigler, güçlü piyade birliklerine sahip bir toplum olarak bilinir. Tarıma büyük önem veren Friglerin bu tutumlarının temel sebebi, bulundukları coğrafyanın tarıma elverişli olmasıdır. Frigler hakkında yapılan kazılarda bulunan at koşum takımları, bu devletin savaşçı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Narçın, 2022). Frig ordusu, Hitit ordusuna benzer şekilde piyade, süvari ve savaş arabası birlikleri kullanmıştır. Frig

devleti Orta Anadolu coğrafyasında ilk kez M.Ö. 8. yüzyılda Kimmer askerlerine karşı mücadele etmiştir (Memiş, 2015).

4.2.1. Frig ordusunun donanımı

Frig süvarileri, sorguçlu miğfer, yuvarlak kalkan ve uzun mızraklarla donatılmışlardır. Frig askerlerinin kıyafetleri hakkında önemli bilgiler, Kimmerli bir elçinin betimlemelerinde sunulmuştur. Frig askerleri, uzun çorap, kısa etek veya dizlere kadar inen pantolon giymektedirler (Bülbül, 2009). Savaş sırasında ise kısa kılıç, hançer, mızrak, orak, ok ve yay gibi silahları kullanıyorlardı. Friglere ait megaronlarda askerlere dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca yapılan miğfer türleri incelemeleri, Frig askerlerinin başlarını korumak için deriden yapılan Trak serpuşları veya sorguçlu miğferler kullandıklarını göstermektedir (Bülbül, 2009).

4.2.2. Frig ordusunun asker temini

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Frig devleti Eski Anadolu coğrafyasında önemli bir güç haline gelmiştir. Asur kaynaklarına göre, Frig krallarının sayısının fazla olması, bu coğrafyada önemli bir güç olduklarını göstermektedir. Frigya'da bulunan tümülüslerin sayısı, devlete bağlı yerel beylerin varlığı hakkında önemli bilgiler sunar. Frig kralları, ordu içerisindeki asker azlığı durumunda müttefiklerinden önemli sayıda asker temin etmişlerdir. Frig devleti, Asur'a karşı Urartu krallığı ile, Kimmerler'e karşı ise Asur devleti ile ittifak yapmıştır (Kılıç, 2021).

4.3. Urartularda Ordu

Urartu devleti, Doğu Anadolu bölgesinde, Van Gölü'nün bulunduğu coğrafyada kurulmuştur ve başkenti Tuşpa'dır. Urartu ismini ilk kez Asur kralı I. Salmanassar (M.Ö. 1274-1245) dönemine ait kayıtlardan öğreniyoruz (Akurgal, 2019). I. Salmanassar (M.Ö. 1274-1245) döneminde Urartu ordusu, farklı bölgelere birçok sefer düzenlemiştir. Urartular, Doğu Anadolu coğrafyasının yüksek kesimlerinden yararlanarak kale ve sur yapımına büyük önem vermişlerdir (Memiş, 2014b: 17). Urartu devleti, sur yapımında üç farklı teknik kullanmaktadır. Bu yöntemler, kullanılan malzeme çeşidine ve bölgenin iklim şartlarına göre değişiklik gösterir. Urartu ordusu, piyade, savaş arabası ve süvari birliklerinden oluşur. Tarih boyunca Urartu ve Asur devleti arasında birçok mücadele yaşanmıştır (Pınarcık, 2012). Urartuların askeri yapılarında kullanılan uç kale tekniği,

Kiklopik yöntemden farklılık gösterir ve sur yapımında önemli bir yer tutar. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Eski Anadolu coğrafyasındaki karışıklıklar, Urartu Devleti'ni de etkilemiştir. Bu durumun temel sebebi, bölgede oluşan otorite boşluğudur. Urartular, en önemli kitabelerini taş bloklar üzerine yerleştirilmiş levhalarda inşa etmişlerdir (Akurgal, 2014). Bu kitabeler, savaşlar ve askeri birliklerle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Urartu devletine ait buluntularda çıkarılan kalkanların ortası konik ve yayvan formdadır (Baş, 2016).

Urartular, en önemli kitabelerini taş bloklar üzerine yerleştirilmiş levhalarda inşa etmişlerdir (Akurgal, 2014). Bu kitabeler, savaşlar ve askeri birliklerle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Urartu devletine ait buluntularda çıkarılan kalkanların ortası konik ve yayvan formdadır (Baş, 2016: 108). Urartu Devleti'nin hükümdarları ve dönemleri şunlardır: I. Sarduri (M.Ö. 840-830), II. Sarduri (M.Ö. 764-735), Menua I. Rusa (M.Ö. 735-714), II. Rusa (M.Ö. 685-645), III. Rusa ve Eriba-Adad. Asur kralları arasında ise I. Salmanassar'ın (M.Ö. 1274-1245) yanı sıra III. Tiglat-Pileser (M.Ö. 745-727) ve V. Salmanassar dönemleri de Urartu ile ilişkili önemli dönemlerdir.

4.3.1. Urartu ordusunda bulunan birlikler

Urartu askerleri, meydan savaşlarında oldukça etkiliydi. Urartular, kullandıkları silahlar ve bölgesel savunma amacıyla inşa ettikleri kale ve surlar sayesinde düşmanlarına karşı üstünlük kuruyorlardı. Piyade, süvari ve savaş arabaları birliklerinden oluşan güçlü bir orduya sahip olan Urartu kralları, birçok bölgesel fetih gerçekleştirmişlerdir. Bu ordular üst düzey devlet yöneticileri tarafından yönetilmiş ve çoğunlukla yabancı ülkelerden getirilen askerlerden oluşmuştur. Asur savaş düzeni ve taktikleri, Urartu ordusunun sistemini şekillendirmede büyük bir rol oynamıştır. Bu konuda önemli bilgileri, Asur devletine ait kayıtlardan elde ediyoruz. Özellikle Asur kralları I. Salmanassar (M.Ö. 1274-1245), III. Tiglat-Pileser (M.Ö. 745-727) ve V. Salmanassar dönemlerinde, Urartu'nun askeri stratejileri ve savaş taktikleri hakkında bilgi veren kaynaklar mevcuttur.

4.3.1.1. Piyadeler

Urartu ordusunun en önemli gücünü oluşturan piyade birlikleri, ağır ve hafif olarak iki gruba ayrılır. Bu birlikler, mızrak, yay, sapan gibi silahlar kullanırlar. Urartu ordusu, diğer ordulardan farklı olarak hareket kabiliyetini artırmak amacıyla zırh kullanımını

farklılaştırmıştır. Urartu piyade birliklerinin sayısı ile ilgili kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

Özellikle Urartu Kralı I. Sarduri'nin (M.Ö. 840-830) ve Kral İşpuiniş'in (M.Ö. 824-815) dönemlerinde Urartu piyadelerinin sayısı konusunda kıymetli bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler, Urartu'nun askeri gücünün ve savunma stratejilerinin detaylarını aydınlatmaktadır.

4.3.1.2. Süvariler

Urartu süvarilerinin sahip olduğu silahlar, diğer Eski Anadolu coğrafyasındaki süvari birlikleri ile benzerdir. Urartu ordusunda, Kimmer askerlerinden oluşan paralı okçu birlikleri de bulunmaktadır (Tanrıverdi, 2012). Urartuların at yetiştiriciliğine verdikleri önem sayesinde süvari birliklerinin sayısı artmıştır. Kral I. Sarduri (M.Ö. 840-830) dönemine ait belgelerde süvari askerlerine ilişkin önemli bilgiler bulunmaktadır. Urartu süvarileri, hafif ve ağır olmak üzere iki gruba ayrılır. Hafif süvariler ok ve yay kullanırken, ağır süvariler mızrak, kılıç, topuz gibi güçlü silahlara sahiptirler. Bu düzenleme, Urartu ordusunun çeşitli savaş koşullarına adapte olmasını sağlamış ve askeri etkinliklerini artırmıştır.

4.3.1.3. Savaş arabaları

Urartu ordusu, hafif ve manevra kabiliyeti yüksek savaş arabalarını tercih etmiştir. Bu tercihin temel sebebi, sefer sırasında bölgeye daha hızlı akınlar yapma isteğidir. Kullanılan savaş arabalarının gövdeleri deriden imal edilmiştir ve bu arabaları yönlendirebilmek için iki at kullanılmıştır. Urartu kralları, I. Arğişti (M.Ö. 714-685) ve II. Sarduri (M.Ö. 764-735) dönemlerine ait kaynaklar incelendiğinde, askerlere ait sadak ve kemer gibi unsurlar dikkat çekmektedir (Tanrıverdi, 2012). Urartu savaş arabaları, devlete ait kültürel unsurları da yansıtmaktadır. Bu arabalar, ordunun dağlık ve engebeli arazilerde etkili sefer yapmasını önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla, topraklar genişledikçe krallar tarafından savaş arabaları daha da güçlendirilmiştir.

4.3.2. Urartu ordusunun donanımı

Balavat Kapısı kabartmaları, Urartu dönemine ait önemli bilgiler sunmaktadır. Urartu askerleri, başlarını koruyan sorguçlu miğferler ve dizlere kadar inen eteklerle bronz pullarla kaplı zırhlar giyerler. Bu askerler ayrıca kılıç, cirit, hançer, topuz, ok ve yay gibi

çeşitli silahlarla donatılmışlardır. Bu betimlemeler, Urartu askerlerinin hem savunma hem de saldırı donanımlarını detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

4.3.3. Urartu ordusunun şehir savunması

Urartu devleti, Doğu Anadolu coğrafyasının yüksek kesimlerinde kurulmuş ve rakiplerine karşı kaleler ve surlar inşa ederek güçlü bir savunma hattı oluşturmuştur (Memiş, 2014). Bu bölgede yapılan kaleler ve savunma tesisleri, ordunun ulaşımını kolaylaştırmış ve stratejik açıdan önemli noktalara yerleştirilmiştir. Dağ yamaçlarına inşa edilen kaleler, taş bloklarla sağlamlaştırılmıştır, bu da hem askeri hem de bölgesel savunma açısından büyük bir avantaj sağlamıştır.

4.3.4. Urartu ordusunun asker temini

Urartu devleti, daimî bir ordunun oluşturulması amacıyla eyaletlerden önemli sayıda asker toplamıştır. Eyaletlerdeki valiler, krala asker sağlama konusunda yardımcı olmakla görevliyidiler. Ayrıca, İskit ve Kimmer askerlerinden de Urartu ordusuna önemli miktarda katılım sağlanmıştır (Kılıç, 2021). Urartu ordusuyla ilgili bilgileri, Asur kaynakları ve kabartmalar aracılığıyla öğrenmekteyiz.

4.4. Lidyalılarda Ordu

Eski Anadolu coğrafyasında artan mücadeleler ve iç sorunlar sonucunda Hitit devletinin yıkılmasıyla ortaya çıkan otorite boşluğunu Lidya devleti, Batı Anadolu’da yer alan Sardes kentinde kurarak doldurmuştur. Lidya kralı Giges (MÖ 687) devlet topraklarını genişletmek ve güçlü bir askeri yapı kurmak amacıyla birçok sefer gerçekleştirmiştir.

Giges'in yönetimindeki Lidya, özellikle Asur kaynaklarında detaylı olarak ele alınmıştır (Memiş, 2015). Lidya piyadeleri, ordunun temel gücünü oluşturmuş ve büyük mızraklara sahip olmuştur. Bu güçlü piyadelerle donatılmış orduya savaş arabaları da destek vermiştir. Özellikle Lidya krallarının İç Anadolu bölgesine yaptığı seferlerde savaş arabaları önemli bir güç olarak kullanılmıştır. Lidya Kralı Kroisos (MÖ 595-546) döneminde, Lidya'nın büyük bir askeri güç olarak tanındığı ve savaş arabalarının etkin bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Kroisos'un Lidya'sı, Pers Kralı Büyük Kyros tarafından fethedilene kadar bağımsızlığını korumuştur. Savaş arabaları birlikleri dışında süvari birliklerinin önemi de büyüktür. Lidya ordusunda yer alan süvariler, sıkı bir eğitimden geçtikten sonra hafif ve ağır olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Hafif süvari birlikleri

ok ve yay kullanırken, ağır süvari birlikleri mızrak, kılıç ve topuz gibi silahları tercih etmiştir. Bayraklı'daki Eski İzmir kazılarında bulunan ok uçları, Lidya ordusunun okçu askerlerine verdiği önemi göstermektedir (Akurgal, 2014). Uşak yöresindeki gümüş alabastron resimlerinde Lidya piyade askerlerinin kullandığı kıyafetler hakkında bilgiler bulunmuştur. Bu askerler ayrıca Frig kültürüne benzer miğferler, mızraklar ve yuvarlak kalkanlar taşımıştır. Likya kabartmalarında da Lidya ordusuyla ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Lidya devletinin başkenti olan Sardes şehri, güçlü bir savunma sistemine sahip olup etrafı surlarla çevrilmiştir.

4.4.1. Lidya ordusunun asker temini

Lidya ordusu, asker temin ihtiyacını süvari ve paralı askerlerden sağlamıştır, çünkü nüfus azlığı bu durumu zorunlu kılmıştır. Lidya Kralı Giges döneminde, müttefiklerden önemli sayıda askeri destek alınmıştır. Lidya ordusunda, Babil ve Mısır gibi farklı coğrafyalardan getirilen askerler bulunmuştur.

4.5. İyon şehir devletlerinde ordu

İyon şehir devletleri, Antik Yunan döneminde Batı Anadolu'da bulunan ve İyon kolonileri olarak bilinen bir dizi şehir devletini ifade etmiştir. Bu şehirler, Ege Denizi'nin doğu kıyılarında yer almaktadır. Bu şehirlerde ticaret, denizcilik, sanat ve felsefe alanlarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

İyonların en önemli şehirlerinden biri Miletos idi. Burası, felsefe alanında büyük düşünürleri yetiştirmesiyle ünlüydü. Ephesos, Artemis Tapınağı ile bilinir ve sanat ile kültürün merkezi konumundaydı. Smyrna, ticaret yoluyla zenginleşmiş ve Hellenistik dönemde önemli entelektüel merkez haline gelmiş bir liman şehri olarak öne çıkıyordu. Diğer önemli İyon şehirleri arasında Priene, Klazomenai, Teos, Erythai, Colophon, Lebedos, Chios, Clarus, Phocaea ve daha birçok şehir bulunmaktaydı. İyon şehir devletleri, M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında Pers imparatorluğunun baskısı altına girmiş olsa da kültürel ve ticari etkileri uzun süre varlıklarını sürdürmüş ve Ege Denizi'nin doğu kıyılarında Antik Yunan dünyasının önemli bir parçası olmuşlardır. İyon şehir devletleri, askerî açıdan Hellen kültüründen etkilenmiştir. İyon ordusu hakkındaki bilgiler Hellen kaynaklarından öğrenilmiştir. Bu kaynaklara göre, İyon ordusu içinde aristokrat kesimlerden görevliler yer almaktaydı (Akurgal, 2014). Homeros'un eserleri de Hellen kültürü ve İyon ordusu hakkında önemli bilgiler sağlamıştır. İyonya bölgesinde askeri

güvenliğin sağlanması için Yunan müttefiklerinden önemli sayıda asker temin edilmiştir (Mansel, 2010). Denizcilik faaliyetleri, İyon ordusunun temelini oluşturmuştur. İyon ordusu, güçlü piyade ve savaş arabası birliklerine sahiptir. İyon askerleri, miğfer, zırh ve kalkan çeşitleri bakımından Hellen kültüründen etkilenmiştir.

5. ESKİ MISIR'DA ORDU

5.1. Eski Krallık Döneminde Mısır Ordusu

Eski Mısır devletinin ordusu, üç ana döneme ayrılabilir: Eski Krallık, Orta Krallık ve Yeni Krallık. Eski Krallık dönemi, M.Ö. 2800-2400 yılları arasına tarihlenir ve III. ile VI. Sülaleler arasına yayılır (İplikçioğlu, 2013). Firavun, Eski Mısır'da bütün tarihsel başarıları gerçekleştiren ana figürdür ve firavunun bu başarıları sağlayabilmesi için yanında yer alacak kişileri doğru seçmesi büyük önem taşımıştır. Eski Krallık döneminde, Mısır'ın sınırları kuzeyde Akdeniz'den güneyde I. Şelale'ye kadar genişlemiştir (Memiş, 2015). Mısır hakimiyeti, Nil Nehri boyunca başlayıp Aşağı Nübya bölgesine kadar uzanmıştır. Bu dönemdeki Mısır yöneticileri arasında III. Sülale firavunları askeri seferlere, IV. Sülale firavunları ise tapınak ve imar faaliyetlerine odaklanmışlardır.

Eski Krallık döneminde köylüler ve çiftçiler, orduda görev almakla yükümlüydü. Mısır firavunu, ordunun ihtiyaçlarına göre nom valilerine emir gönderirdi ve bu emirler sonucunda çok sayıda asker nom valileri aracılığıyla toplanırdı. Eski Krallık dönemine ait bilinen en önemli detaylardan biri, Mısır ordusunda "General" rütbesinin bulunmasıdır. I. Amenemhet döneminde firavun, ordusunu oğlu I. Senusrit'e teslim etmiştir (İnan, 1987). Bu durum, firavunlar arasında görev değişimini gösterir. Eski Krallık döneminde yapılan kazılarda çok sayıda ok ve mızrak bulunmuştur. Eski Krallık döneminde yaşanan isyanlar ve firavunların hatalı ekonomi politikaları, devlet yönetimini zayıflatmış ve dolayısıyla ordu büyük bir güç kaybına uğramıştır. Eski Mısır krallığında ekonominin zayıflamasının en önemli sebeplerinden biri, vergi ve vakıfların sayısının artmasıdır (Hornung, 2004). Bu durum, askeri seferleri ve krallığın diğer işlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Merkezi yönetimin çöküşüyle birlikte yerel güç sahipleri kendi çıkarlarına odaklanmış, krallık içinde karışıklıklar artmış ve köylüler silahlanmışlardır.

I. Mentuhotep'in saltanatından sonra Mısır ordusu ile Kuzey Krallığı arasında büyük bir savaş gerçekleşmiştir. Bu savaşta Kuzey Krallığı, Teb şehrini işgal etmeye çalışmıştır. Teb şehrindeki toplu mezarlar, savaşların ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Eski Krallık döneminde (M.Ö. 2800-2400) Mısır piyadeleri, taştan ve bakırdan yapılmış silahlarla donatılmıştı (Yiğit, 2019). Bu dönemde kullanılan silahların malzemesinin ilkel olması, silahların isabet ve gücünü önemli ölçüde azaltmıştır. Eski Krallık döneminde Mısır, Nübya, Libya, Suriye ve deniz halklarından çeşitli askerî destekler almıştır.

(Hornung, 2014). Bu dönemde orduda profesyonel subaylar ve saray koruma ekipleri bulunmamaktadır. Nübya askerleri, Eski Mısır ordusuna önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin, Nübya askerlerinin sahip olduğu dışbükey yaylar büyük bir askeri yeniliktir (Spalinger, 2010). Eski Mısır ordusunda hareket kabiliyeti yüksek olan teçhizatlar tercih edilmiştir; bu silahlar arasında hançerler oldukça önemli bir yer tutmuştur.

5.2. Orta Krallık Döneminde Mısır Ordusu

Eski Mısır'ın Orta Krallık dönemi, (M.Ö. 2050-1580) 11. ile 14. Sülaleler arasında tarihlenir. Bu dönem, 11. sülalenin kurucusu olan I. Mentuhotep ile başlar ve Mısır'ın hakimiyet sahası Nil ve Kızıldeniz arasında geniş bir bölgeyi kapsar (İplikçioğlu, 2013: 110). II. Mentuhotep döneminde krallık, siyasi ve sosyal açıdan oldukça güçlüdür. Orta Krallık firavunları döneminde Mısır'da birçok imar faaliyeti gerçekleştirilmiştir; heykeller ve atölyeler, yapılan imar faaliyetlerinden sadece birkaçıdır. 12. sülale firavunlarından olan I. Amenemhet döneminde, nom eyaletlerinde artan isyanlar krallığın otoritesi için önemli bir sorun oluştuyordu. Bu sorunu çözmek amacıyla firavun I. Amenemhet, güçlü ordusuyla yerel beylere karşı savaşmıştır (Memiş, 2015b: 80). Asya ve Libya sınırlarında güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ve bedevilerin sayısının artması, Mısır firavununun otoritesini olumsuz yönde etkilemiştir. Mısır firavunları, Orta Krallık döneminde ortaya çıkan problemleri düzenlemek amacıyla Eski döneme göre daha güçlü birlikler kullanmıştır. Ayrıca, Eski Mısır'ın kuzeyi ve güneyindeki sınırları kontrol altında tutabilmek için savunma kaleleri inşa ettirmiştir. Bu kalelere asker yerleştirilerek herhangi bir karışıklık durumunda hızlı bir müdahale sağlanmıştır. Hint Avrupa kavimlerinin göç hareketlerinin Mısır coğrafyasını etkilemesi, ülke içinde önemli değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Hiksos adı verilen batı Sami kökenli bir kavim, Mısır coğrafyasını istila etmiştir (Hornung, 2004). III. Sesostris (M.Ö. 1887-1850) döneminde yapılan seferlerle Mısır hakimiyeti Aşağı Nübya'dan 2. Şelale bölgesine kadar genişlemiştir (İplikçioğlu, 2013). Orta Krallık döneminin en güçlü firavunu III. Amenemhet'tir. Bu firavun, Mısır hakimiyetini genişletmek amacıyla Aşağı ve Yukarı Mısır'ı kendi egemenliği altına almıştır (Memiş, 2015). Eski Mısır coğrafyasında ticari faaliyetlerin artması, orduya duyulan ihtiyacı kuvvetlendirmiştir. Bu nedenle, Orta Krallık döneminde profesyonel askerlerin sayısının artırılması ve hiyerarşik yapıda önemli yenilikler yapılması sağlanmıştır. Ticari faaliyetlerin artması sonucunda Mısır ekonomisi iyi bir noktaya gelmiştir. Orta Krallık döneminden II. Ara Devir'e (M.Ö. 1788-1580)

kadar kullanılan teçhizatlar, Eski Krallık döneminin devamı niteliğindedir. Orta Krallık döneminde savaşlarda en çok kullanılan birlik Mısır piyadeleridir. Bu dönemde Eski Mısır'ın deniz gücü, sevkiyat amacıyla kullanılmıştır.

Orta Krallık orduları hakkındaki bilgilerimizi, bu döneme tarihlenen arkeolojik buluntular dışında, İkinci Çavlan'da bulunan muhteşem hisarlar dizisinden öğreniyoruz (Adıyeke, 2019). Orta Krallık dönemi firavunlarından Mentuhotep dönemine ait belgelerde Mısır piyadeleri ve Nübyalı okçulara dair önemli bilgiler yer almaktadır (Spalinger, 2010). Orta Krallık dönemi sonrasında, M.Ö. 1788-1580 yılları arasında tarihlenen II. Ara Devir olarak bilinen dönemde Hiksoslar Mısır'ı işgal etmiştir (Memiş, 2015). Bu kavim zamanla Eski Mısır kültürünü benimsemiş ve 16. Sülale'yi kurmuştur. 16. Sülale'yi kuran Hiksos kavmi, Mısır'da yönetimi ele geçirmiş ve başkenti başka bir şehre taşımıştır. Orta Krallık dönemi sonrasında Mısır'da yönetim sistemi değişmiş ve halktan ağır vergiler alınmıştır. Hiksosların Mısır'a getirdiği yeni savaş arabaları, Yeni Krallık döneminde orduya önemli güç katmıştır (Hornung, 2004). Ayrıca, demir veya bronzdan yapılan düz kılıçlar, eğri palalar, kamalar ve geniş uzun mızraklar, Hiksoslar'ın Mısır'a getirdiği önemli yenilikler arasında sayılabilir (Memiş, 2014). Hiksos kavmi, bu askeri yeniliklerin dışında yeni bir kale türünü de Mısır'a tanıtmıştır. Bu kalelerin yapımında büyük duvarlar kullanılmıştır. Hiksos kavmi hakkında Manetho'nun eserinde önemli bilgiler bulunmaktadır. Uzun bir hakimiyet döneminden sonra, Mısır firavunu Ahmose önderliğinde ordu, Orta Mısır'a ilerlemiş ve Avaris kentini kuşatarak Hiksosları bölgeden temizlemiştir (Yiğit, 2019). Firavun Ahmose dönemi ile 18. Sülale dönemi başlamış ve Mısır'da II. Ara Devir sona ermiştir.

5.3. Yeni Krallık Döneminde Ordu

Mısır'ın Yeni Krallık dönemi (M.Ö. 1580-1085), 18. ile 20. Sülaleler arasında tarihlenir. Bu dönemde, firavun Ahmose önderliğinde sınırlar genişletilmiştir. Mısır ordusu, Orta Krallık dönemine göre daha düzenli hale gelmiştir. Firavun I. Amosis, Nübya bölgesindeki egemenlik alanlarını daha da kuvvetlendirmiştir. Yeni Krallık döneminin firavunlarından I. Thutmosis (M.Ö. 1530-1520), Mısır coğrafyasını 4. Şelale'ye kadar genişletmiştir (İplikçioğlu, 2013). Bunun temel sebebi, Orta Krallık döneminin ardından bölgeye gelen Hiksos kavminin getirdiği askeri yeniliklerle Mısır'ın kendi daimî ordularının geçmiş dönemlere göre daha güçlü hale gelmesidir.

Yeni Krallık döneminin en önemli hadiselerinden biri olan Kadeş Meydan Muharebesi, M.Ö. 1296 yılında Hitit ve Mısır ordularının savaşıyla gerçekleşmiştir (Memiş, 2015b: 84). Hitit ve Mısır orduları arasındaki gerginlik 16 yıl boyunca devam etmiştir. Bu uzun süren mücadelelerin sonucunda, M.Ö. 1280 yılında iki devlet arasında barış antlaşması imzalanmıştır. Hitit ve Mısır ordularının savaşta kullandığı bronz ve demirden imal edilen silahlar ve yüksek güce sahip savaş arabaları, iki büyük devletin de güçlü ordulara sahip olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, Mısır ordusunun kuvvetleri Amon, Ra ve Ptah olarak alaylara ayrılmıştır (İnan, 1987). Ayrıca, Nübyalı Amoritler tarafından oluşturulan ücretli kuvvetlerden orduya asker temin edilmiştir. 20. Sülale döneminin firavunu III. Ramses (M.Ö. 1298-1232) döneminde, Egeli kavimler Mısır ülkesine sorun yaşatmıştır. Mısır ve Egeli kavimlerin mücadeleleri hakkındaki bilgileri, Medinet-Habu Zafer Kitabesi'nden öğreniyoruz. Yeni Krallık döneminde Mısır yönetiminde aristokrat sınıfının üstünlüğü bulunmaktadır. Yeni Krallık döneminde Mısır ordusunda kullanılan arabalı okçu birlikleri hakkında önemli bilgiler, I. Seti (M.Ö. 1318-1298) ve III. Ramses (M.Ö. 1198-1166) kabartmalarının yanı sıra IV. Tuthmosis (M.Ö. 1418-1411) ve Tutankhamun'un mezarlarında yer almaktadır (Drews, 2014: 129). Mısır savaş arabalarının hareket kabiliyeti oldukça yüksektir ve savaş arabalarında görevli askerler soylulardan oluşur. Bu dönemde, Mısır ordusunda piyade sınıfı, eski dönemlere göre daha eğitilmiş ve profesyoneldir. II. Ramses (M.Ö. 1298-1232) döneminde üstün bir başarıya imza atılmıştır. II. Ramses, Asya seferleri sonrası Amurru bölgesini ele geçirmeyi amaçlamıştır. Yaşanan bu önemli gelişmeler sonucunda, Mısır ve Hitit orduları arasında Kadeş Muharebesi gerçekleşmiştir. Eski Mısır ordularında yer alan koşucular, orduya destek olmakla görevlidir. Kadeş savaşını gerçekçi olarak betimleyen Abydos kabartmalarına göre, Mısırlı koşucular arabalı savaşçılara karşı birlikte mücadele etmiştir (Drews, 2014). Eski Mısır'da firavun Merneptah dönemine kadar Hitit Devleti ile yakın ilişkiler sürdürülmüştür (Hornung, 2004). Ancak, Eski Mısır coğrafyasına dışarıdan gelen saldırıların artması, krallık için büyük bir tehdit oluşturmuştur. III. Ramses döneminde Libya ve Deniz Halklarının isyanları giderek artmıştır. Ramses döneminin ardından, Asur Devleti'nin bölgede güç kazanması ile Eski Mısır'ın evrensel hakimiyet dönemi sona ermiştir. Yeni Krallık döneminde, Eski Mısır'da isabet oranı yüksek yaylar kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, bu dönemde Mısır ordusu demirden yapılmış zırhlar ve kılıçlara sahip olmuştur.

6. ESKİ İRAN’DA ORDU

6.1. Medlerde Ordu

Heredotos'un “*Historia*” adlı eserinde, Pers-Yunan savaşları ve doğu ile batı dünyaları hakkında önemli bilgiler verilmektedir (Memiş, 2018). Med Krallığı, M.Ö. 835 yılında kurulmuş olup, başkenti Ekbatana'dır. Med Krallığı'nın ilk bilinen kralı Keyaksar'dır ve M.Ö. 715-680 yılları arasında hüküm sürmüştür. Asur Kralı Asurbanipal (M.Ö 668-626) dönemine ait kaynaklarda, Med devletinin kuruluşu hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır (Memiş, 2012). Med Krallığı, Asur coğrafyasını hakimiyeti altına almak amacıyla Babil devleti ile ittifak yapmıştır. Behistun Kitabesi, Med orduları hakkında kıymetli bilgiler sunar. Bu kitabelerden edinilen bilgilere göre, Med Krallığı'nın ilk kralları Keyaksar ve Fravartis'tir (Memiş, 2012). Fravartis'in hüküm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Keyaksar'ın ölümünden sonra tahta geçtiği ve M.Ö. 680-650 yılları arasında hüküm sürdüğü kabul edilmektedir. Kral Keyaksar döneminde, devleti tehdit eden Asur krallığına bağlı İskit kuvvetleri geri püskürtülmüştür. Keyaksar, ordusuyla Urartu bölgelerini fethetmeye devam ederken Lidya Kralı Alyattes ile karşı karşıya gelmiştir (Mieroop, 2018). Asur Kralı V. Şamşi-Adad dönemine tarihlenen yazıtlarda, Med atlı birliklerine ait önemli bilgiler bulunur. Kral Keyaksar döneminde, Parsa bölgesi Med coğrafyasının bir parçası olarak kabul edilmiştir (Memiş, 2018). Med kralları, kendi hakimiyetlerini ve topraklarının güvenliğini sağlamak amacıyla farklı krallıklarla ittifak yapmıştır. Keyaksar'dan sonra Med tahtına Astiyages geçmiştir. Astiyages, M.Ö. 650-550 yılları arasında hüküm sürmüştür. Pers Kralı II. Kyros'un kitabelerde büyük kral olarak göstermesi, Med ve Pers ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Pers Kralı II. Kyros ile Med Kralı Astiyages arasındaki savaşlar sonucunda, Med toprakları Pers Krallığı'nın eline geçmiştir (İplikçioğlu, 2013). Bu güçlü devlet, Asya'nın merkezi ile Eski Mezopotamya coğrafyası arasında köprü konumundadır. Bu nedenle, krallığın bölgesel güvenliğinin sağlanabilmesi için güçlü bir orduya ihtiyaç vardı. Ancak, Ninive Kroniği'nden elde edilen bilgilere göre, Med Kralı Keyaksar döneminde ordunun yeterince güçlü bir donanıma sahip olmadığı anlaşılmaktadır (Liverani, 2003). Klasik yazarlar, Med ordusunun savaşlarda büyük atlar kullandığını ifade eder.

Bu atlar, kalın boyunlara ve zırhlara sahiptir (Tallis, 2005). Pers ordusunda, Med askerlerinden oluşan generaller bulunmaktadır (Khorasani, 2006). Med devleti, hakimiyet

sürecinden sonra Pers ordusu tarafından yıkılmıştır. Pers Kralı II. Kyros (M.Ö. 550-530) ile Med Kralı Astiyages (M.Ö. 650-550) arasındaki savaşlar sonucunda, Med toprakları Pers Krallığı'nın eline geçmiştir (İplikçioğlu, 2013).

6.2. Perslerde Ordu

M.Ö. 549 yılında Pers Kralı II. Kyros, Med devleti topraklarını ele geçirmiş ve sağlam temellere dayanan bir ordu kurmuştur (Marriott, 2021). Pers devleti, Babil, Asur ve İyon topraklarını ele geçirerek hakimiyet sahasını genişletmiştir. Pers ordusunun ve devlet teşkilatının temelini, satraplık adı verilen eyalet sistemi oluşturmuştur. Bu sistemin denetimi için stratejik mevkilere birçok garnizon kurulmuştur. Garnizonların kontrolünü elinde bulunduran bu güçlü devletin askerlerinin tek bir yönetim altında birleşmesi gerekiyordu. Tarihçi Heredotos, eserlerinde Pers devletinin asker temini için ciddi bir nüfustan yararlandığını öne sürmüştür (Mieroop, 2018). Kral II. Kyros döneminde (M.Ö. 559-530), Pers toprakları Hindistan'a kadar genişlemiştir. II. Kyros'un ele geçirdiği eyaletlerdeki halklara karşı uyguladığı hoşgörölü yönetim, toprakların genişlemesini kolaylaştırmıştır. Mutlak krallık sistemi, bu güçlü devletin temelini oluşturuyordu. Bu sistemde kralın yetkileri oldukça fazladır ve kralın yanında bir danışma kurulu yer alır (Akkuş, 2019). Pers kralının büyük yargıçlık ve başkomutanlık gibi farklı görevleri de bulunuyordu. II. Kyros'un yönetim ve kültürel anlayışı, diğer Eski Mezopotamya krallıklarını önemli ölçüde etkilemiştir. Pers ordusunun kuruluşundan itibaren orduda yerli asker sayısı fazla iken, topraklarının büyümesiyle farklı bölgelerden temin edilen asker sayısı artmıştır. Pers ordusunda gemi ve bot gibi ulaşım araçlarının kullanılması, deniz taşımacılığının gelişmesini sağlamıştır. Pers devleti için önemli bölgelere kurulan kaleler ve garnizonlarda bulunan birlikler, orduya önemli destek sağlamıştır (Mansel, 2020). Pers ordusundaki askerler, İranî, süvari, piyade ve yardımcı birliklerden oluşur. Persepolis kentindeki kabartmalar, mezar resimleri ve okçu figürleri, Pers askerleri hakkında bize önemli bilgiler sunar (Özkan, 2022). Bu sanat eserleri, Pers ordusunun askeri düzenini, çeşitli askerî birimlerini ve kullandıkları teçhizatı ayrıntılı bir şekilde yansıtır.

Pers ordusunun önemli bir özelliği, çok uluslu ve çok katmanlı yapısıdır. İranî birlikler, Pers İmparatorluğu'nun merkezî bölgesinden askerler içerirken, süvari birlikleri, hareketliliği ve hızlarıyla dikkat çeker. Piyade birlikleri, kara savaşlarında etkin bir rol oynarken, yardımcı birlikler ise lojistik ve destek işlevlerini yerine getirir. Bu çeşitlilik,

Pers ordusunun geniş bir coğrafyada etkin bir şekilde savaşmasını ve farklı savaş koşullarına uyum sağlamasını mümkün kılmıştır.

6.2.1. Pers ordusunda askeri koordinasyon

Pers ordusunun aldığı askeri eğitimler, II. Kyros döneminde başlamıştır ve bu eğitimler, Pers askerlerinin silah kullanma becerilerini ve dayanıklılıklarını geliştirmeyi amaçlamıştır. Strabon, Pers askerlerinin 20 yaşından itibaren düzenli eğitim aldığını belirtir (Sekunda ve Chew, 1992). Pers ordusunda eğitim gören birlikler "*Kardakes*" olarak isimlendirilir (Duran, 2022). Bu askeri eğitimler arasında avcılık eğitimi büyük bir önem taşır. Avlanma eğitimi sırasında askerler, yay, sadak, hasır kalkan, kılıç, balta ve kargı gibi silahlar kullanarak becerilerini geliştirirler. Bu eğitimler, Pers çocuklarının fiziksel dayanıklılıklarını artırmalarını ve savaş pratiği kazanmalarını sağlar. Ayrıca, avcılık eğitimi sayesinde askerler, gerçek savaş koşullarında gerekli olan stratejik ve pratik becerileri de öğrenirler. Bu eğitim, Pers ordusunun disiplinli ve yetkin bir askeri güç olmasına katkıda bulunmuştur.

6.2.2. Pers ordusunda komuta ve hiyerarşik yapı

Pers devleti içinde en yetkili görevli kraldır. Pers kralları hakkında önemli bilgileri bu döneme ait yazıtlar ve Behistun Kitabesi'nden öğreniyoruz. Pers askeri birlikleri, on, yüz ve bin kişiden oluşan gruplara ayrılır (Memiş, 2018). Pers ordusunun teşkilatlanmasında feodal bir yapı bulunur. Ordu içindeki sorunlar, komutanlar tarafından yönetim ve askeri yapı hakkında yapılan toplantılarda ele alınır. Kral, ordudaki en yüksek atamalardan sorumlu olup, askeri hiyerarşinin en üst noktasındadır. Pers askerleri arasındaki hiyerarşik yapı, orduda düzen ve disiplin sağlamaktadır.

Pers ordusundaki alaylar için "*Hazara*" terimi kullanılırken, bu alayları yöneten komutanlar "*Hazarapatis*" olarak isimlendirilir (Sekunda ve Chew, 1992). Pers hiyerarşisinin en üstünde kral ve komutan kurulu bulunur, bu da ordunun etkin ve organize bir şekilde yönetilmesini sağlar.

6.2.3. Pers ordusunda asker temini

Pers devleti, askerlerini çeşitli yöntemlerle temin eder. Pers ordusunda gerçekleştirilen asker alımları hakkındaki önemli bilgileri, devlete ait yazıtlar ve Babil vesikalarından öğreniyoruz. Bu güçlü devlet, kuruluş döneminden itibaren kozmopolit bir yapıya

sahiptir. Pers ordusunda önemli bir yere sahip olan tımar sahiplerinin vergi ve asker yükümlülükleri bulunmaktadır. Pers devletine ait topraklar, savaş arabalı, süvari veya okçu askerlerin hizmeti karşılığında kiralanmaktadır (Mieroop, 2018). Klasik kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Pers ordusunda en başta Yunan askerleri olmak üzere birçok farklı bölgeden asker temin edilmiştir. Süvari birlikleri, Pers ordusunun en önemli asker desteğini oluşturur. Kral Kserkses döneminde ücretli askerlik yaygın hale gelmiştir (Duran, 2022). Bu askerlerin sayısı, topraklarının genişlemesiyle artmıştır. Pers ordusunun çeşitliliği ve büyüklüğü, geniş coğrafi hakimiyetinin ve askeri gücünün bir yansımasıdır.

6.2.4. Pers ordusunda askeri finansman

Pers kralları, askerlerinin ücretlerini karşılamak için sikkelerden yararlanıyordu. Bu amaçla, II. Kyros (M.Ö. 559-530) döneminde önemli ekonomik çalışmalar yapılmış ve ilk sikkeler çıkarılmıştır (Duran, 2022). Pers ordusunun temel ekonomi kaynağını, hâkim olunan bölgelerden toplanan vergiler oluşturur. Kral I. Darius (M.Ö. 522-486) döneminde, eyaletlerden toplanan vergi miktarlarında önemli bir artış yaşanmıştır. Bunun temel sebebi, krallığın uyguladığı etkili ekonomi yönetimidir. Ordu içerisinde yapılan ödemeler, sosyal statüye göre değişiklik gösterir. Heredotos'un eserlerinde, Pers eyaletleri için toplanan haraç listeleri hakkında bilgiler yer alır (Mieroop, 2018). Pers eyaletlerinde krallığın denetiminde görevli satraplar, vergilerin doğru bir şekilde toplanması ve bölgesel güvenlik açısından büyük bir sorumluluğa sahiptir.

Yapılan bu mali gelişmeler, Pers ordusunun askeri finansmanının sağlanması ve ekonomik anlamda güçlü bir yapı oluşturulması açısından önemli bir katkı sağlamıştır. Ayrıca, bu ekonomik düzenlemeler sayesinde Pers devleti, geniş topraklarını etkin bir şekilde yönetebilmiş ve ordusunun ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir.

6.2.5. Pers ordusunda diplomasi

Pers Krallığı'nın geniş bir coğrafyaya hâkim olması, diplomatik açıdan diğer krallıklarla iyi ilişkiler içinde olmasını gerektirmiştir. Bu güçlü krallık, kurulduğu günden itibaren topraklarını genişletmeye devam etmiştir. Diplomatik açıdan, Pers krallarının Yunan şehirleri ile olan ilişkileri son derece önemlidir. Örneğin, İonia ve Ainoia gibi Yunan şehirleri, Pers satraplıklarına bağlanarak askeri koloniler haline getirilmiştir (Mansel, 2020). Bu şehirler ele geçirildikten sonra, Pers kralları tarafından Yunan askerlerine çeşitli

görevler verilmiştir. Bu durumun temel amacı, iki devlet arasında diplomatik açıdan iyi ilişkiler kurmaktır. Bu gelişmeler sonucunda, Pers-Yunan savaşlarının ardından Atina halkının güç kazanması, Atina-Sparta rekabetine zemin hazırlamıştır (Duran, 2022). Pers ordusunun kullandığı yollar, Sardes kentinden Karadeniz kıyılarına, buradan da Susa'ya kadar uzanır (Memiş, 2018). Pers İmparatorluğu'nun sahip olduğu büyük merkezleri birbirine bağlayan bu yollarda birçok konaklama yeri bulunur. Persepolis kentinde ele geçen metinler, kral ve memurlara ait önemli bilgiler içermektedir. Pers Krallığı'nın doğu satraplıkları Horosan yolunu kullanırken, Babil ve Zağroslar üzerinden Ekbatana'ya kadar uzanan bir başka yol da mevcuttur (Duran, 2022). Persepolis metinlerinde, krallığın kullandığı yol ağları ve yolcu kılavuzluğu hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Ahamenid sülalesinin kurduğu posta teşkilat sistemi, Pers krallığı tarafından geliştirilerek kullanılmıştır. Pers Kralı II. Kyros (M.Ö 559-530) döneminde inşa edilen köprüler ve hendekler, ordunun ulaşımını kolaylaştırmıştır. Bu mühendislik yenilikleri, fethedilen bölgelerdeki kentlerin daha kolay ele geçirilmesini sağlamıştır. Ayrıca, Pers kralları I. Darius ve Kserkses dönemlerinde mühendislik alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

6.2.6. Pers ordusunda garnizonlar ve ordu düzeni

II. Kyros tarafından kurulduğu düşünülen satraplık sistemi, Pers Krallığı'nın fethettiği bölgelere valiler atanmasını sağlar. Bunun temel sebebi, hakimiyet sağlanan toprakların denetimini kolaylaştırmaktır. Satraplık sistemi sayesinde, herhangi bir eyalette kargaşa çıkması durumunda askerlerin ayaklanmaları bastırma gibi önemli görevleri bulunur. Behistun Kitabesi, Pers askeri yapısı hakkında önemli bilgiler içerir. II. Kyros, Suriye-Filistin ve Babil topraklarını fethettikten sonra bu bölgelere garnizonlar kurmuştur (Duran, 2022). Pers garnizonları, satraplık merkezlerine yerleştirilir ve ihtiyaç halinde bu merkezlerden orduya asker desteği sağlanır. Pers ordusunda “*Khora*” ve “*Akra*” adında iki çeşit garnizon birliği bulunur. Başkatipler, Pers satraplıklarının kontrolünü sağlamakla yükümlüdür. Pers ordusundaki tüm askerler hiyerarşik olarak sınıflandırılır. Seferberlik sırasında, Pers ordusunda piyadeler, garnizon askerleri, satraplık kuvvetleri ve yabancı askerler tek bir çatı altında toplanır (Mansel, 2020).

6.2.7. Pers ordusunda kullanılan teçhizatlar

Pers rölyefleri, askerlerin sahip olduğu teçhizatlar hakkında önemli bilgiler sunar. Pers Kralı I. Darius (M.Ö. 522-486) döneminde, askerler Ahamenid ve Med pelerinleri ile

pantolon benzeri giysiler giymiştir (Sekunda ve Chew, 1992). Pers elbiselerinde sosyal statü önemlidir; bu nedenle, yüksek sosyal statüye sahip kişiler daha kaliteli elbiseler kullanır. Pers rölyeflerinde iki çeşit başlık görülür: biri yüksek ve kubbemsi, diğeri ise önden eğimlidir (Duran, 2022). Pers süvari ve piyade birlikleri yumuşak başlıklar tercih ederken, askerlerin ayakkabıları geniştir. Pers süvarileri, demir pullu zırh ve örgülü göğüs zırhı kullanır. Ayrıca, Pers askerleri mızrak, kalkan ve ağır teçhizatların yanı sıra ok, yay, kısa kılıç, savaş baltası ve hafif mızraklarla da donatılmıştır (Aslan, 2021). Pers askerlerinin kullandığı "*Akinakes*" adı verilen silah, kısa kılıç veya hançer olarak kullanılır (Aslan, 2021). Bu silah, birebir çarpışmalarda büyük avantaj sağlar ve Persepolis kabartmalarında kralın yakın koruma askerinin üzerinde tasvir edilmiştir.

Pers ordusunda kullanılan bir diğeri silah ise "*Kapis*" adı verilen pala biçimindeki silahtır; bu silah kıyıcı ve delici anlamına gelir (Aslan, 2021). Kapis silahının kökeni hakkında çeşitli bilgiler mevcuttur ve Hellen vazo resimlerinde de tasvir edilmiştir. Pers ordusu için önemli bir diğeri silah ise savaş baltalarıdır. Ksenophon, "*Zoka*" adıyla bilinen Pers ve Ahamenid piyadelerinin kullandığı savaş baltalarına dair önemli bilgiler sunar (Khorasani, 2006). Pers mızrakları, Hellen mızraklarına göre daha kısa ve güçlüdür. Mızraklar ve kalkanlar, Pers ordusunun en önemli savaş teçhizatlarını oluşturur. II. Kyros (M.Ö. 559-530) döneminde, kule biçimindeki Pers savaş arabaları ilerleyen dönemlerde tırpanlı savaş arabalarına dönüştürülmüştür.

6.2.8. Pers ordusunda bulunan askeri birlikler

Pers ordusu, piyade, süvari, savaş arabası birlikleri ve yardımcı kuvvetlerden oluşur. Bu askeri birlikler, Med, Elam ve Ahamenid kültürlerinden etkilenmiştir. Pers ordusunun temelini yerel birlikler oluşturur ve ordunun yapısı çok uluslu bir nitelik taşır. Pers ordusu hakkında önemli bilgileri, Herodotos ve Ksenophon gibi antik yazarların yanı sıra Pers rölyeflerinden de öğreniyoruz. Pers süvari birlikleri, donanım açısından diğeri askerlere göre daha güçlüdür. Ayrıca, manevra kabiliyeti yüksek savaş arabalarının kullanılması orduya önemli bir avantaj sağlamıştır. Pers ordusundaki birlikler, satraplar tarafından toplanarak sefere hazır hale getirilir.

6.2.8.1. Pers piyade birlikleri

Pers piyade birliklerinin çoğu İranlı askerlerden oluşur. Bu piyade birlikleri arasında kalkan taşıyıcılar, mızrak taşıyıcılar, kraliyet muhafız birlikleri, kardakes ve spabara

askerleri bulunur. Pers piyade birliklerinin genel yapısını açıkladıktan sonra, orduda kullanılan piyade asker çeşitlerini detaylandırmak faydalı olacaktır.

6.2.8.1.1. Kalkan taşıyıcılar ve okçu birlikleri

Pers piyade birlikleri genellikle çiftçilerden, süvari birlikleri ise iyi donanıma sahip askerlerden seçilir. Pers İmparatorluğu'nun erken dönemlerinde orduda yer alan “*Spabara*” isimli piyadeler, kendilerini savunmak için dikdörtgen kalkanlara sahipti (Duran, 2022). Bu kalkanlar, savunma duvarına benzer bir işlev görerek okçuların atış yapmasını kolaylaştırıyordu. Spabara piyadeleri, Ahamenid ordusundaki en önemli askerlerden biridir ve kalkan birliği olarak görev yapar; Saka birliklerine benzer özellikler taşırlar. Pers ordusunda kalkan taşıyıcısı rütbesi bulunur (Sekunda ve Chew, 1992). Okçu birlikleri hakkında bilgiye, Pers sikkeleri ve Yunan vazolarından ulaşılabilir. Ayrıca, Kral I. Dareios dönemine ait yazıtlarda da okçu birliklerine dair bilgiler bulunmaktadır. Spabara birlikleri, hafif mızraklı askerlere destek vermekle görevlidir. Atinalı general İphikrates döneminde, Pers mızraklarının boyu uzatılmıştır. Ksenophon ve Heredotos, eserlerinde Pers askerlerinin hasır kalkan, sadak, uzun mızrak, hançer, ok ve yay kullandığını ifade eder (Tallis, 2005).

6.2.8.1.2. Mızrak taşıyıcılar ve kraliyet muhafızları

Mızrak taşıyıcıları ve kraliyet muhafızları birliği, Pers İmparatorluğu'nun erken dönemlerinden itibaren orduda kullanılmıştır. Heredotos, Pers ordusundaki muhafız birliklerinin Med kültüründen etkilendiğini öne sürer. Pers ordusunda "Ölümsüzler" olarak bilinen 10.000 kişilik özel bir koruma birliği bulunur ve bu birlik sürekli olarak yenilenir (Memiş, 2018). Ölümsüzler ordusu, mızrak da dahil olmak üzere birçok silahı ustaca kullanabilen askerlerden oluşur. Bu birliğin mızraklarında, Pers kültürüne ait semboller yer alır.

6.2.8.1.3. Kardakes birlikleri

Pers kralları, Yunan ordusuna karşı yapılan savaşlar sırasında yeni bir piyade birliği kurmak istemiştir. Kardakes birliği, Autophradates'in ordusunda kullanılmıştır ve bu birliğin ilk kez III. Dareisos (M.Ö. 336-330) döneminde ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir (Duran, 2022). Kardakes birliği, elit piyadelerden oluşur.

6.2.8.1.4. Sapanacı birlikleri

Pers ordusunda sapan kullanan kişilerin bulunduğu, M.Ö. 5. yüzyıla ait kaynaklardan öğreniyoruz (Duran, 2022). Sapanacı birlikleri, Pers eyalet ordusunda görev alır. Bu birlikler, savaş sırasında ordunun arkasında bulunur ve hafif çatışmalarla ilgilenir.

6.2.8.2. Pers süvari birlikleri

Pers İmparatorluğu, at yetiştiriciliğine büyük önem verir. Bu güçlü krallığın geniş toprak hakimiyeti, süvari birliklerine olan ihtiyacı artırmıştır. Kral II. Kyros (M.Ö. 559-530) döneminde, süvari birliklerinin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Pers süvari birlikleri güçlü silahlara sahiptir ve atların baş kısımlarının korunmasına özen gösterir. Ksenophon aracılığıyla, Pers süvarilerinin kullandığı teçhizatlar hakkında bilgi ediniriz. Pers ordusundaki süvariler, kama, ok, yay ve mızrak gibi savaş teçhizatlarına sahiptir (Memiş, 2018). Antik yazarlar dışında, Persepolis ve Susa rölyeflerinde de Pers süvari birliklerine ait önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu güçlü ordu, kullandığı atları Med ve diğer eyaletlerden temin etmiştir. Pers ordusunda, İranlı süvarilerin yanı sıra paralı askerler de yer alır. Antik kaynaklarda süvariler için "Kralın Akrabaları Birliği" adı geçmektedir (Duran, 2022). Yüksek Pers soyluları, süvari birliklerini yönetmekle görevlidir. Pers-Yunan savaşları sonrasında, hafif süvariler dışında ağır süvari grubunda da önemli yenilikler yapılmıştır. Gadai-Jama teçhizat listeleri, Pers süvari birliklerine yönelik önemli bilgiler içerir (Duran, 2022). Pers süvarileri, savaşların dışında keşif, baskın ve yağma faaliyetlerinde de görevlidir.

6.2.8.3. Pers savaş arabası birlikleri

Pers savaş arabaları hakkında bilgileri, M.Ö. 5. yüzyıla ait betimlemelerden, Aiskhylos, Heredotos ve Ksenophon gibi antik yazarlardan öğreniyoruz (Duran, 2022). Aiskhylos, Pers ordusunun Yunan ekipmanları kullandığını belirtirken, Heredotos kralın bindiği savaş arabalarından bahseder.

Ksenophon'un "*Anabasis*" adlı eserinde ise Pers kralı Genç Kyros'un kullandığı savaş arabalarına dair bilgiler bulunur (Duran, 2022). Pers devletine ait savaş arabaları, Ahamenid hanedanlığının sahip olduğu arabalara benzer ve bu araçlar iki veya daha fazla kişi tarafından kontrol edilir. Persepolis tabletlerindeki figürlerde savaş arabalarına dair bilgiler yer alır. Bu arabalar büyük atlar tarafından çekilir.

6.2.8.4. Satraplık kuvvetleri

Pers İmparatorluğu'nun satraplık sistemi, yönetilen bölgelerin güvenliğini sağlamak için asker teminini gerektiriyordu. Heredotos, Pers ordusunda kullanılan satrap kuvvetlerinin piyade ve atlı birliklerden oluştuğunu belirtir (Duran, 2022). Pers satraplarının elindeki ve eyaletlerde güvenliği sağlayan askerlere “*Karonos*” adı verilirdi (Memiş, 2018). Bu birlikler her zaman krala bağlıdır ve orduya daha fazla asker ihtiyaç duyulması durumunda satraplıklardan askeri destek sağlanır. Pers satraplık sistemi genel olarak iyi işlese de bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu temel sorunlardan biri satrap isyanlarıdır. Kral I. Darius (M.Ö. 522-486) döneminde çıkan isyanların bastırılması amacıyla satrap kuvvetleri kullanılmıştır. Satrap birliklerinin kontrolü her yıl sonunda yapılır ve krala rapor edilir. Pers kralı deniz gücü için asker toplamak istediğinde, satraplar aracılığıyla denize kıyısı olan bölgelerden asker temin edilirdi.

6.2.8.4.1 Küçük asya halkı birlikleri

Heredotos'un satrap listesi ve Pers yazıtlarında bu birliğe dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Pers ordusuna, İonia, Aionia, Karria ve Lykia askerlerinden oluşan Küçük Asya birliği temin edilmiştir (Duran, 2022). Bu askerler küçük kalkan ve mızraklara sahiptir. Grek-Pers eserlerinde, Küçük Asya askerlerine yönelik bilgilere de yer verilmektedir.

6.2.8.4.2. Orta doğu halkı birlikleri

Pers ordusunda, Asur, Babil, Mısır ve Fenike birliklerinden toplanan farklı etnik kökenlerden askerler bulunmaktaydı. Bu birlikler arasında, Mısır askerleri Pers ordusunun donanma gücüne destek vermiştir. Pers ordusuna Suriye bölgesinde verilen en ciddi destek ise Fenike ve Filistin askerlerinden gelmiştir.

6.2.8.4.3. Hindistan birlikleri

Hint askerleri, Kral I. Darius (M.Ö. 522-486) döneminde Pers ordusunda yer almıştır. Bunun temel nedeni, Hint ordusunun iki atlı savaş arabası ve güçlü piyade birliklerine sahip olmasıdır. Ayrıca, bu askerler fil ve süvari birlikleriyle de Pers ordusuna destek sağlamıştır. Hintli birlikler, deveyi ve atı da etkili bir şekilde kullanabiliyordu. Kral

Kserkses döneminde ise Pers ordusunda Hintli askerlerden oluşan süvari ve piyade birlikleri bulunmaktaydı (Duran, 2022).

6.2.8.4.4. Saka birlikleri

Kral I. Darius (M.Ö. 522-486) döneminde gerçekleşen İskitya seferi, Pers ve Saka birlikteliğinin temeli olarak görülebilir. Bu savaş sonrasında, Pers ordusunun savaş teknikleri gelişim göstermiştir. Bunun temel sebebi, Saka askerlerinden öğrenilen yeni savaş yöntemleridir. Tatarlı mezar odasından elde edilen bilgilere göre, Saka birliği atlı ve piyade olarak ikiye ayrılmaktadır (Duran, 2022). Pers kralları, Saka askerlerinden etkili bir biçimde yararlanabilmek için yeni yerleşim yerleri kurmuştur.

6.2.8.4.5. Yunan birlikleri

Yunanlı askerler, Kral I. Darius (M.Ö. 522-486) döneminde Pers ordusunda yer almaya başlamıştır (Duran, 2022). Bu askerler, ilerleyen dönemlerde III. Dareios ve Büyük İskender arasında yapılan savaşlarda Pers ordusuna destek vermiştir. Pers ordusundaki ağır piyade eksikliği önemli bir sorundur.

6.3. Partlarda Ordu

Eski İran coğrafyasında hüküm süren Part Krallığı, M.Ö. 2. yüzyılın sonlarına doğru Armenia bölgesine hâkim olmuştur (Kaya, 2004). Part Krallığı'nın bu bölgeye yerleşmesi sonucunda önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların temelinde iç isyanlar, dışarıdan gelen saldırılar ve Roma Devleti ile yapılacak mücadeleler bulunmaktadır. Part Devleti'nin en önemli hükümdarlarından olan I. Mithridates, hakimiyet sahasını genişletmek amacıyla ordusuyla birçok sefer düzenlemiştir. Part Devleti'nin batıya doğru büyümesi, Eski Roma coğrafyasını etkilemiştir. Bu sebeple, Kral Mithridates ile Roma ordusu arasında önemli mücadeleler yaşanmıştır. Bu dönemde Part ordusu, Roma ordusuna karşı önemli zaferler kazanmıştır. M.Ö. 161-148 yılları arasında gerçekleşen Part-Med savaşları sonucunda, Part Kralı Med Devleti'nin topraklarını kontrol altına almıştır (Tosun, 2021). Bu seferlerden sonra, Part Kralı'nın Babil şehrini ele geçirmesi başarısını taçlandırmıştır. Part ordusu, süvari, piyade ve okçu birliklerinden oluşur. Part İmparatorluğu, toprak bütünlüğünü korumak ve yeni bölgeler fethetmek amacıyla daimî kuvvetler kurmuştur (Hauser, 2012). Ayrıca, stratejik mevkilere garnizonlar kurarak asker desteği sağlamıştır. Part ordusunda, atlı birliklerden sonra ağır zırhlı askerler gelir ve bu

birlikler zincir zırhlarla korunur (Memiş, 2018). Part piyade sınıfı ise çiftçilerden ve paralı askerlerden oluşur. Bu askerler mızrak, ok ve yay kullanır. İskit yayı ve filler, Part ordusunun gücünü önemli ölçüde artırmıştır.

7. SONUÇ

Eski Anadolu, Mezopotamya, İran ve Mısır gibi önemli bölgelerdeki devletlerin orduları, tarih boyunca siyasi, toplumsal ve kültürel yaşamlarında merkezi bir role sahip olmuştur. Eski Yakın Doğu kavimlerinin orduları, güç gösterisinin sembolü, toprak genişlemesi ve siyasi nüfuz sağlama aracı olarak kullanılmıştır. Bu çalışma, Eski Anadolu, Mezopotamya, İran ve Mısır gibi bölgelerdeki antik orduları inceleyerek, bu orduların yapıları, stratejileri ve etkileri hakkında önemli bulgular ortaya koymuştur. Bu bölgelerdeki orduların yapıları ve işleyişi, büyük ölçüde kültürel ve coğrafi faktörlere bağlı olarak şekillenmiştir.

Eski Mezopotamya kavimleri, savaş makineleri ve savaş taktikleri konusunda öncü olmuştur. Özellikle Sümer ve Asur ordularının disiplini ve organizasyonları, o dönemdeki diğer kavimler üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Eski Mezopotamya'daki kavimler düzenli orduların oluşmasını teşvik etmiş ve savaş sanatının gelişimine katkıda bulunmuştur. Sümerlerin savaş teknolojileri ve Asurluların savaş stratejileri, bölgesel ve uluslararası askeri etkileşimlerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Eski Anadolu kavimlerinin orduları, dönemin kavimlerine göre daha küçük ölçekli olmasına rağmen, stratejik konumları ve yerel kaynaklara erişimleri sayesinde savaşlarda etkili olmuştur. Hititlerin savaş arabaları ve askeri disiplini, dönemin en gelişmiş ordularından birini oluşturmuştur. Hitit ordusu, teknolojik yenilikler ve askeri organizasyon açısından dikkate değerdir. Ayrıca, Hititler'in savaş araçları ve stratejik konumları, bölgesel üstünlüklerini pekiştirmiştir.

İran kavimlerinin orduları, büyük imparatorluklar kurmuş ve savaşlarda büyük başarılar elde etmiştir. Pers İmparatorluğu'nun ordusu, özellikle imparatorluğun merkezileşme politikaları sayesinde genişletilmiş ve disiplinli bir yapıya kavuşturulmuştur. Pers ordusunun, stratejik yönetim ve organizasyonundaki başarıları, büyük bir coğrafyada etkinlik sağlamıştır.

Mısır ordusu, siyasi istikrarı sağlamak ve sınırları korumak amacıyla kullanılmıştır. Bu ordu, firavunlar tarafından genişletilmiş ve güçlendirilmiştir. Nil Nehri'nin sunduğu tarımsal zenginlik, ordunun güçlenmesine ve uzun süreli savaşlara dayanabilmesine olanak sağlamıştır. Mısır ordusunun organizasyonu ve lojistik desteği, büyük bir bölgeyi koruma kapasitesini artırmıştır.

İncelenen antik ordular, yalnızca askeri gücü değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal yapıların gelişimini de etkilemiştir. Bu ordular, savaş zamanlarında olduğu kadar barış dönemlerinde de toplumsal güvenliğı sağlama, sınırları koruma ve ticaret yollarını güvence altına alma gibi bir dizi işlevi yerine getirmiştir. Eski Yakın Doğu orduları, aynı zamanda kültürel değişimlerin ve etkileşimlerin bir aracı olarak da rol oynamıştır.

Antik orduların ekonomik ve siyasi yapılar üzerindeki etkileri de dikkate değerdir. Ordu, devletlerin ekonomik kaynaklarını yönetme ve savaş harcamalarını karşılamada önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, orduların stratejik yerleşimlere ve garnizonlara yerleştirilmesi, bölgesel kontrolün sağlanmasına ve siyasi güçlerin dengelenmesine yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, antik ordularının incelenmesinin, bölgenin ve hatta küresel tarihin anlaşılmasında kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Gelecek araştırmalar, bu orduların daha ayrıntılı olarak incelenmesi, yeni arkeolojik bulguların değerlendirilmesi ve farklı bölgeler arasındaki askeri etkileşimlerin daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi üzerine odaklanabilir. Bu araştırmalar, antik askeri stratejiler ve yapılar hakkında daha geniş bir anlayış sağlayabilir ve tarihî süreçlerin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

Sonuç olarak, Eski Yakın Doğu kavimlerinin orduları, bölgenin tarihi ve bugünkü askeri stratejilerinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma, orduların önemini vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturarak bu alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmuştur.

KAYNAKLAR

- Mutlu, S., Akkuş. (2019). İskit, Asur ve Persler'in Siyasal ve Kültürel Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme, *Asia Minor Studies*, 7(2), 244-258. <https://doi.org/10.17067/asm.569515>
- Akurgal, E. (2019). *Anadolu Kültür Tarihi*, Phoenix Yayınları.
- Akyüz, F. (2010). *Asur Ordusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, S. (2021). Pers Ordusunda Kullanılan Silahlar Üzerine Bir İnceleme, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 165-198.
- Aydoğan, S. (2021), Uygarlık Tarihinde Hitit Uygarlığının ve Kadeş Antlaşması'nın Yeri ve Önemi, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 129-151. <https://doi.org/10.30803/adusobed.958349>
- Baş, A. (2016). Urartu'da Askeri Bir Ekipman: Kalkanlar, *Uluslararası Amisos Dergisi*, 1(1), 107-134.
- Başol, S. (2022). Hitit Ordu Düzeninde Yer Alan Bazı Askeri Terimler, Görevliler ve Rütbelere Üzerine Bir Not, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 344-378. <https://doi.org/10.55179/dusbed.945858>
- Bauer, S., W. (2021). *Dünya Tarihi*, Soy Yayınları.
- Bryce, T. (2002). *Hitit Dünyasına Yaşam ve Toplum*, Dost Kitabevi.
- Bülbül, C. (2009). Eski Anadolu Tarihinde Frigler, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(27), 79-95.
- Ceylan, A. (2019). Hitit Kralı I. Şuppiluliuma'nın Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme (Suriye ve Mısır), *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Çınar, B. (2022). Antik Çağ'da Dört Ordu Sınıfı: Savaş Arabaları, Piyadeler, Süvariler ve Savaş Filleri, *OANNES-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 417-448. <https://doi.org/10.33469/oannes.1085650>
- Çiğdem, S. & Kılıç, M. (2021). Hititler ve Urartularda Psikolojik Savaş Unsuru Olarak Diploması, *Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 7-24.
- Çilingiroğlu, A. (1983). Urartu Sur Duvarları Üzerine İncelemeler, *Sanat Tarihi Dergisi*, 2(2), 28-44.
- Drews, R. (2014). *Tunç Çağı'nın Sonu*, İş Bankası Yayınları.
- Duran, M. (2022). *Pers Ordusu*, Harp Sanat Kitabevi.
- Erzen, A. (1986). *Doğu Anadolu ve Urartular*, TTK Basımevi.
- Freewalt, J. (2014). Sargon The Great Of Akkad: The First Empire Builder Of Mesopotamia, *American Military University*, 1-15.
- Gabriel, R., A. & Metz, K., S. (1991). *From Sumer To Rome: The Military Capabilities Of Ancient Times*. Ancient.
- Gökçek, L. G. & Akyüz, F. (2013). Asur Ordusu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 41-62.
- Günaltay, Ş. (1989). *Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark Elam ve Mezopotamya*, TTK Basımevi.

- Gür, Y. (2021). Hitit ve Eski Mısır'da Teknolojik Bir Silah Savaş Arabaları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 675-696. <https://doi.org/10.52835/19maysbd.946617>
- Hauser, S., R. (2012). *Hauser, The Arsacid (Parthian) Empire, A Companion to the Archaeology of The Ancient Near East First Edition*, Blackwell Publishing.
- Hornung, E. (2004). *Mısır Tarihi*, Kabalcı Yayınevi.
- Hornung, E. (2014). *Mısır Bilimine Giriş*, Kabalcı Yayınevi.
- İnan, A. (1987). *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, TTK Basımevi.
- İplikçioğlu, B. (2013). *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, Bilim ve Teknik Yayınevi.
- Karatekir, E. (2023). Elamtu: Elam Adı ve Elam Toprakları Çerçevesinde Modern Güneybatı İran'ın Coğrafi Kimliği, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 13(25), 157-190. <https://doi.org/10.33207/trkede.1197264>
- Kavak, A. (2018). Yeni Asur Döneminde Rölyefler Betimlenen Savaş Arabalarının Gelişimi, *Asia Minor Studies, International Of Social Sciences*, 6(12), 131-144. <https://doi.org/10.17067/asm.432249>
- Kaya, M. A. (2014). Romalılar, Parthlılar ve Armenia Krallığı (İÖ 92- İ.S.4). *Tarih İnceleme Dergisi*, 19(1), 73-86.
- Khorasani, M., M. (2006). Arms and Armor Achaemenians and Sassanians, *Fezana Journal*, 87-93.
- Kılıç, M. (2021). Ana Hatlarıyla Anadolu Devletlerinde Asker Temini, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 71(2), 491-510. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4447>
- Kınal, F. (1987). *Eski Anadolu Tarihi*, TTK Basımevi.
- Köroğlu, K. (2006). *Eski Mezopotamya Tarihi*, İletişim Yayınları.
- Kramer, S., N. (2002). *Sümerler*, Kabalcı Yayınevi.
- Landsberger, B. & Tosun, M. (1943). Sümerler, *Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(5), 89-96.
- Landsberger, B. & Tosun, M. (1944). Mezopotamya'da Medeniyet Doğuşu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(3), 419-436.
- Liverani, M. (2003). The Rise and Fall Media, *Continuity of Empire: Assyria, Media, Persia, Abstracta Iranica*, 1-12.
- Lorenz, J. & Schrakamp I. (2011). Hittite Military and Warfare, Insights to Hittite History Archaeology, *Colloquia Antiqua*, 2(6), 125-147.
- Macginnis, J. (2011). Mobilisation And Militarisation İn The Neo-Babylonian Empire, *Oxford Academic*, 153-163.
- Mansel, A., M. (2020). *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları.
- Marriot, E. (2021). *Bir Nefeste Dünya Tarihi*, Maya Kitabevi.
- McMahon, A. (2012). *The Akkadian Period: Empire, Environment and Imagination, Chapter 34, A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East*, Blackwell Publishing.
- Memiş, E. & Bülbül, C. (2014). *Eskiçağda Göçler*, Ekin Kitabevi.
- Memiş, E. (2009). *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi.

- Memiş, E. (2012). *Eskiçağda Mezopotamya*, Ekin Kitabevi.
- Memiş, E. (2012b). *Troya ve Troyahılar, Troyahılar Türk müdür?*, Altınpost Yayınları
- Memiş, E. (2014b). *Tarih Metadolojisi*, Ekin Kitabevi.
- Memiş, E. (2015a). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Kitabevi.
- Memiş, E. (2015b). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Kitabevi.
- Memiş, E. (2018). *Eski İran Tarihi*, Ekin Kitabevi.
- Metin, H. & Lamba M. (2016). Hititler'den Roma İmparatorluğu'na Kadar Anadolu Uygarlıklarında Yönetim Yapısı, *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 155-174. <https://doi.org/10.17130/10.17130/ijmeh.2016.12.27.600>
- Mierop, M., V. (2018). *Eski Yakındoğu Tarihi*, Homer Kitabevi.
- Mon, J., A. (2015). Archer KFIII- IrAnt- A Hightland Elamite Archer From Kul-e Farah IV, CI: 4, *Iranica Antiqua*, 50, 251-278.
- Nadalı, D. (2007). Ashurbanipal Against Elam Figurative Patterns And Architectural Location Of The Elamite Wars, *HISTORIAE*, 57-91.
- Narçın, A. (2022). *Frigler*, Halk Kitabevi.
- Özkan, S. (2022). Eski Yakın Doğu Sanatındaki Silah, Savaş ve Av Malzemelerinin Pers Sanatına Yansımaları, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(1), 71-86.
- Özmen, Z. (2022). Yukarı Mezopotamya Tarihi Coğrafyası, *Akademik Matbuat*, 6(2), 201-212.
- Pınarcık, P. (2012). Urartu Krallığının Coğrafyası Hakkında Yeni Öneriler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27(2), 459-482.
- Richardson, S., F., C. (2011). Mesopotamia And The “New” Military History, *University of Chicago, Institute for the Study of Ancient Cultures*, 11-51.
- Saygın, A. (2017). Sümer Medeniyeti Üzerine Bir İnceleme (s.1-10) Erişim: 06.09.2024, <https://www.academia.edu/32746768>.
- Sekunda, N. & Chew, S. (1992). *The Persian Army 560-300 BC*, Elite Series.
- Seyrek, A. (2019). *Akad*, Mavi Çatı Yayınları.
- Seyrek, A. (2019). *Medeniyete Yön Veren Uygarlıklar Sümerler*, Mavi Çatı Yayınları.
- Spalinger, A., J. (2010). *A Companion to Ancient Egypt, Volume 1, Chapter 23, Military Institutions and Warfare: Pharaonic*, Wiley Blackwell.
- Tallis, N. (2005). *Transport and Warfare, Forgotten Empire: The World of Ancient Persia*, The British Museum.
- Tanrıverdi, İ. (2012). *Urartu Ordusu ve Savunması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Tekin, M. (2014). Eski Mezopotamya'da Coğrafi ve Etnik Yapı, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 111-125.
- Tosun, S., P. (2021). M.Ö II. Yüzyılda Doğu'daki Süper Güç Parthlar, *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 1-17.
- Vidal, J. (2009). The Use Of Military Standarts By Old Babylonian Armies. *Akkadica*, 43-51.

Yiğit, T. (2000). Akkadlar Devrinde Anadolu'nun Siyasal Yapısı, *Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3-4), 13-28.

Yiğit, T. (2019). *Eski Mısır Tarihi*, Bilge Kùltür Sanat Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Kağan DÖNMEZ

Yabancı Dili : İngilizce, Almanca

Eğitim Durumu

Lise : Nilüfer Nur Hayati Kurtcan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi,
2016

Lisans : Sinop Üniversitesi, 2020

Yüksek Lisans : Sinop Üniversitesi, 2024

Mesleki Deneyim

İş Yeri : Marmarabirlik Zeytin Tarım ve Satış Kooperatifleri Birliği /
Muhasebe Finansman Alanı / 2015

İş Yeri : Ahmet Yesevi Anadolu Lisesi / Tarih Öğretmenliği, 2020

İş Yeri : Sinop Sınav Kurs, Tarih ve İngilizce Öğretmenliği, 2022

İş Yeri : Venüs Eğitim Kurumları, Tarih, Felsefe ve İngilizce
Öğretmenliği, 2023

İş Yeri : Gokkusagi Schools Bursa Campus, Cambridge History and
Geography, Global Perspectives and Research Teacher, 2024

Yayın Listesi: Yok